

VĚZNĚNÍ KOMUNISTŮ V BURŽOAZNÍM ČESKOSLOVENSKU

Karel Vaš

"Prý jsme zločinci, a proto prý podle vás patříme do kriminálu". (K. Gottwald v parlamentě dne 21.3.1931, výrok adresovaný vládě a představitelům vládnoucí buržoazie. - K. G o t t w a l d, Za socialistický stát, za socialistické právo, Praha 1950, str. 18.)

ÚVOD

V této studii není pozornost věnována obecné problematice vězeňství v předmnichovské republice, ale v rámci celkového stavu vězeňství konkrétním podmínkám života bojovníků za socialismus - tedy především komunistů - kteří pro svůj statečný boj proti kapitalismu, ekonomickému vykořisťování a politickému útleku, a za socialistickou přeměnu společnosti byli buržoazní státní mocí ČSR zbaveni svobody a podrobeni vězeňskému režimu.

Vazba - ať již vyšetřovací nebo trestní -, tj. násilné zbavení svobody a vůbec vězeňský režim a celková vězeňská politika tvořily v buržoazním Československu důležitou součást trestní politiky státu vládnoucí buržoazie, která byla uplatňována při potlačování třídního boje pracujících a zejména při potlačování a perzekuci revolučního dělnického a komunistického hnutí.

Zbavování svobody bylo důležitou součástí a zároveň jedním z podstatných projevů i prostředků perzekuce pracujících, bojujících proti politickému a hospodářskému panství buržoazie, za socialismus. Proto nás bude zajímat, v jakých podmínkách byli drženi pracující ve vazbě a to ať již před vynesemím rozsudku, v průběhu trestního řízení, anebo po vynesemím rozsudku, ve výkonu trestu. Otázkou vazby a vůbec vězeňskou problematikou budeme se ovšem zabývat jen v rámci naší tematiky. Po-

zornost soustředíme pouze na některé hlavní aspekty této oblasti státní represe.

V žádném případě nelze podceňovat důležitost a účinnost vazby, jakož i vězeňského systému a politiky v celkové soustavě státní represe a perzekuce pracujících. Týká se to jak vazby policejné administrativní, tak i vazby soudní. Vždyť potlačovatelský státní aparát v této oblasti měl plně k dispozici rozsáhlý vězeňský aparát a mnoho stovek vězeňských zařízení. A poněvadž se jednalo přitom též o masové a soustavné zbavování svobody pracujících, šlo o činnost společensky a politicky významnou. Bohužel v československé marxistické historiografii neexistuje doposud práce byť i menšího rozsahu, která by se zabývala vězeňstvím v předmnichovské republice¹⁾ nebo by zkoumala podmínky, v nichž byli věznění ti, kteří bojovali proti kapitalistickému vykořisťování a útlaku a za socialismus.²⁾

V této krátké studii jsem vycházel především z archívních materiálů a dobového denního tisku, jakož i tiskového materiálu Národního shromáždění RČS, opíral se o bohatou vzpomínkovou literaturu, která obsahuje mnoho dílčích poznatků, byť i subjektivisticky vylíčených,³⁾ stej-

---

1) Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu, sv. II., 1918-1945, Bratislava 1973, věnují problematice vězeňství v předmnichovské republice necelé dvě stránky.

Publikace F. P a n í č k a , Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes, Bratislava 1970, obsahuje o této problematice pouze několik stránek - str. 90-95 - ovšem informace a hodnocení v ní uvedené jsou jen velmi kusé, objektivistické, v některém směru nesprávné.

2) Sovětská historiografie může v tomto směru vykázat významné výsledky, na prvním místě rozsáhlou a důkladně fundovanou práci M. N. G e r n e t a , Istorija carskoj tžurny, sv. 1-5, Moskva 1951-1956.

3) Např.: Z bojů a práce KSČ na Liberecku, Ze vzpomínek zasloužilých členů strany, Liberec 1961; Zápas KSČ očima pamětníků, Praha 1971; Svědek a bojovník, 50 let Rudého práva, Praha 1970; Bojovali zvítězili, Sborník, Vzpomínky komunistů Jihočeského kraje, České Budějovice 1961; Bojovali jsme za lepší život, Ze vzpomínek předválečných členů strany, Praha 1960; Cestou boje, Vzpomínky, Praha 1961; 40 let pod praporem strany, Vzpomínky, Ústí nad Labem 1961; 1921, Vzpomínky na vznik KSČ, Praha 1962; Vzpomínky komunistů Českolipska, Česká Lípa 1961; Z bojov za revoluční stranu, Spomienky, Bratislava 1962; Za revoluční odbory, Spomienky rudých odborárov, Bratislava 1962; Rudí odboráři vzpomínají, Vzpomínky, Praha-Bratislava 1961; Odbory bojující, Vzpomínky, Písečnice 1970; J. Š t ě t k a , Obžalován z velezrady, Praha 1961; A. M u n a , Můj proces, Praha 1920; K založení KSČ na severní Moravě, Sborník vzpomínek, Ostrava 1961; A. K o d ý t k o v á , 1919, Vzpomínky na Maďarskou a Slovenskou sovětskou republiku, Praha 1956; J. K o l s k ý , Pod revolučním praporem, Vzpomínky, Praha 1963; Komunisté vzpomínají ... 40 let vítězných bojů KSČ, Ostrava 1961; V. D o l e j š í , Třicet let bojů za socialismus, Praha 1951; V. D o l e j š í , 40 let Rudého práva (1920-1960), Praha 1960; K. P f e i f e r o v á , Paměti, Praha 1964; Sborník vzpomínek na události z bojů KSČ v okrese Semily, Semily 1961; Sílu nám dávala strana, Vzpomínky, Praha 1961; Strana nás dovedla k vítězství, Vzpomínky, Praha 1961; A. T r o u s í l , Hrst vzpomínek, Praha 1962; M. V a c k o v á - V. V a c e k , Vzpomínky, Praha 1964; J. V o d í č k a , Jak jsme žili a bojovali, Praha 1957; Základ šťastných zítřků, Sborník vzpomínek, Havlíčkův Brod 1961.

ně tak o některé umělecké reportáže, ale také díla beletristické tvorby.⁴⁾ Poněkud mně pomohla i vlastní osobní zkušenost.

V této práci se budu věnovat pouze vězeňskému režimu ve věznicích soudů a v trestnicích proto, že v nich tento režim byl nejtypičtější a měl podstatně důležitější význam než režim v policejné administrativní vazbě, která přes svou masovost neměla tak veliký význam jako soudní vazba a jejíž represivní a perzekuční účel a jejíž poslání bylo poněkud jiné než vazba soudní.

Především je třeba vyjasnit, jaký úmysl sledovala buržoazie a její státní aparát vězněním jednotlivých pracujících, kteří se aktivně angažovali v třídním boji ať již v oblasti ekonomické, nebo politické. V první řadě šlo o to, vyradit je z třídního boje na dobu pokud možno nejdelší. U aktivistů a funkcionářů revolučního dělnického a komunistického hnutí šlo o to, vytrhnout je z politické práce, ze stranické nebo odborářské činnosti. Izolovat je a současně je demoralizovat, duševně ubíjet, morálně zlomit, zastrážit, psychicky i fyzicky ničit. Přirozeně, že vládnoucí buržoazie se k tomuto úmyslu nikdy veřejně nepřiznala. Naopak, snažila se tento cíl zastírat a současně vyvolávat iluzi o své snaze vazbou "pomáhat" vězněným a současně "chránit" zájem všeho občanstva, celé společnosti. Buržoazní právní věda prohlašovala, že "trest je zlo, které stát působí viníkovi za to, že spáchal trestný čin".⁵⁾ A buržoazní soudcové ukládající tresty na svobodě, považovali tyto tresty za "odplatu veřejné moci za spáchané zlo".⁶⁾ Přirozeně, že "trestným činem" a "spáchaným zlem" byl podle buržoazní zákonitosti projev třídního boje pracujících. Takto byl "vědecky" zdůvodněn trest na svobodě ovšem jen pro velmi omezený okruh občanstva. Pro širokou veřejnost se ale smysl a účel trestu na svobodě formuloval takto: "Práce jest vedle přísné kázně a vedle kulturního a mravního působení hlavní složkou vězeňské výchovy... Proto je třeba vychovávat trestance k ukázněné pracovitosti, k úctě a lásce k práci a tak budovat i kus mravního a sociálního základu pro jeho budoucí svobodu... Značná péče byla věnována výchovnému a kulturně mravnímu působení na trestance. Péče ta soustřeďuje úsilí k tomu, aby z trestance byl vychován rozumý, slušný občan s ukázněnou povahou. V tom smyslu má působit na trestance ovzduší trestnice i věznice se všemi zaměstnanci, ale obzvláště je to

⁴⁾ Např. V. P r o k ů p e k , Historiky z kriminálu, Plzeň 1931; I. O l b r a c h t , Zamřížované zrcadlo, Praha 1949; A. Z á p o t o c k ý , Rudá záře nad Kladnem, Praha 1952.

⁵⁾ A. M i l o t a , Učebnice obojího práva trestního, Kroměříž 1926, str. 48.

⁶⁾ F. V. P r o c h á z k a , O žaláři, jeho dějinách a organizaci, Praha 1925, str. 13.

úkolem učitele, kněze a lékaře. Každá trestnice má vlastní učebnu a knihovnu, rovněž vlastní kapli a nemocnici".⁷⁾

Takto formulovala vládnoucí buržoazie svou vězeňskou politiku v oficiální publikaci vydané při příležitosti 10. výročí existence Československa, v níž se snažila veřejnosti prezentovat svou třídní diktaturu v pokrytecké masce jako vládu maximálně pokrokovou, dokonale demokratickou a úplně moderní v zájmu všeho lidu. Stejným neupřímným a lícoměrným duchem jsou vedeny výroky profesionálních politických mluvčích vládnoucí buržoazie, reformisty Tusara a agrárního předáka Švehly, jejich formulace však je přizpůsobena široké veřejnosti, kterou se snažili zmást a vyvolat v ní klamnou iluzi o vězeňství. Tak Tusar, jako předseda vlády v polovině 1920 prohlásil: "Výkon trestu bude řízen hlediskem, aby osoby odpykávající trest, byly mravně pozvednuty a přivedeny zpět do společnosti jako zdatné síly pracovní".⁸⁾ Švehla pak rovněž jako předseda vlády prohlásil koncem roku 1925: "Výkonu trestu a moderní úpravě vězeňství bude věnována potřebná péče".⁹⁾

Přestože se buržoazie všemožně snažila prezentovat veřejnosti účel a smysl vazby jako "výchovné a kulturně mravní působení" na uvězněné osoby, a samotné věznice a trestnice pak vylíčit div ne jako "hotely" a vězeňské kobky jako "pohostinské pokoje", v nichž "uběhne čas příjemně",¹⁰⁾ zůstala tato snaha vcelku marnou. Vždyť politické a hospodářské poměry ve státě, poměr třídních sil, jakož i probíhající třídní boj se výrazně projevíly v organizaci celého trestního systému a zvláště pak v režimu zatčených a vězněných osob. Vazba byla přece výrazem probíhajícího třídního boje, byla jeho součástí, byla vlastně represivním a perzekučním opatřením vládnoucí buržoazie a jejího státního aparátu vůči pracujícím, který byl násilím zbaven osobní svobody. Život ve vazbě byl součástí celkového života ve státě, proto i ve vazbě probíhal, resp. pokračoval třídní boj. Ostatně samotná vládnoucí buržoazie musela také doznat - alespoň částečně - tuto skutečnost tím, že byla nucena konstatovat, že "pravděpodobně u většiny trestanců výchovné vlivy vězeňské nemají hlubšího významu".¹¹⁾ A proto také po celou dobu existence republiky dělila vězně do dvou kategorií, do kategorie "polepšitelných" a kategorie "nepolepšitelných", a z hlediska této kategorizace pak prováděla umístování vězňů ve věznicích a trest-

7) Deset let Československé republiky. Sv. 1. Praha 1928, str. 507-510.

8) Těsnopisecká zpráva o 2. schůzi posl. sněm. NS RČS, 1. vol. obd., 1. zas. dne 1.6.1920. Programové prohlášení vlády přednesené předsedou vlády Tusarem.

9) Těsnopisecká zpráva o 3. schůzi posl. sněm. NS RČS, 2. vol. obd. 1. zas. dne 18.12.1925. Programové prohlášení vlády, přednesené předsedou vlády Švehlou.

10) D. Š p e r k o v á, 1/4 hodiny za mřížemi, Č. Budějovice 1937, str. 8.

11) Deset let Československé republiky, sv. 1, Praha 1928, str. 512.

nicích.¹²⁾ Celá řada věznic a trestnic byla vyhrazena osobám "nepolepšitelným", tj. odsouzeným, u nichž sama vládnoucí buržoazie věděla, že jejich pobyt ve vazbě nebude mít vůbec žádný "výchovný" význam.¹³⁾

Ve skutečnosti však buržoazní státní aparát ČSR používal při repre-
si a perzekuci revolučního dělnického a komunistického hnutí vazby
a vězeňského režimu jako velmi účinného, krutého a násilného prostřed-
ku, který zneškodňoval nejaktivnější bojovníky dělnické třídy a pracu-
jících. Vazbou a nelidským vězeňským režimem vykonávala vládnoucí bur-
žoazie akt třídní msty na těchto bojovnících revolučního dělnického
a komunistického hnutí zato, že aktivně bojovali proti vykořisťování
a proti panství monopolistické buržoazie, za práva pracujících, za
socialistické uspořádání společnosti. Vazbou násilně odstraňovala tyto
aktivní bojovníky z třídního boje, aby oslabovala bojové šiky dělnické
třídy a její organizátory a nejaktivnější příslušníky. A krutým vězeň-
ským režimem pak se je snažila morálně a politicky zlomit, demoraliz-
ovat, zastrášovat a fyzicky zničit.

STAV VĚZEŇSKÉHO SYSTÉMU PŘI VZNIKU ČSR A JEHO VÝSTAVBA

Vládnoucí buržoazie při vzniku Československa převzala monarchistický
vězeňský systém a režim a tento ani nemusela moc měnit nebo zdokonalit,
aby ho pak mohla vydávat za "demokratický" a "moderní". Tak byly pře-
vzaty vězeňské objekty, vězeňský personál, jakož i vězeňské předpisy.
(Nejmodernější" věznice a trestnice, většinou pocházející z poloviny
19. století, některé však mající ještě úctyhodnější stáří, zděděné
z monarchie, se staly nástrojem vládnoucí buržoazie při potlačování
pracujících a při perzekuci revolučního dělnického a komunistického
hnutí. V těchto objektech pak prováděla buržoazie svou "výchovnou"
a "kulturně mravní" činnost na uvězněných osobách. Tyto objekty neměly
jenom "úctyhodné" stáří, ale i "úctyhodný" počet. Nepočítáme-li poli-
cejní věznice, v nichž se vykonávala předběžná administrativní vazba
a odpykávaly se administrativní tresty krátkodobé, a jichž bylo celo-
státně několik set, jednalo se v roce 1928 o 388 věznic okresních sou-
dů, 37 věznic sborových soudů a 6 trestnic, mezi kterými bylo několik
dokonce s "historickou" minulostí, jako např. Kartouzy, Leopoldov,

¹²⁾ Vězeňství v Československé republice, Vydalo min. sprav., Praha 1930, str. 3;
SÚA Praha, MŠ Pres 1937-1938, krab. 16 č. Pres. 630/37.

¹³⁾ Deset let Československé republiky, sv. 1, Praha 1928, str. 506.

Ilava, Mírov atd.¹⁴⁾ Pozoruhodné přitom bylo, že čs. vládnoucí buržoazii převzatý monarchistický fond věznic a trestnic vůbec nepostačil, zejména v prvních letech existence buržoazního Československa, kdy tyto věznice a trestnice "byly všude až do nemožnosti přeplněny", např. "věznice zemského soudu trestního v Praze byla zařízena jen pro 231 vězňů, ačkoliv průměrný počet vězňů tohoto soudu se pohyboval kolem 800 osob".¹⁵⁾

Podobné poměry byly v celé řadě věznic. A poněvadž kapacity vězeňských ústavů převzatých z monarchie "nedostačovala popřevratové potřebě", vyvolané "poválečným vzrůstem zločinnosti, který vrcholil roku 1922", přistoupila vláda k rozšíření jejich počtu a kapacit jednak dokončením již dříve rozestavěných objektů, budováním nových objektů a posléze adaptací stávajících objektů. Bylo přistoupeno k novostavbám např. věznic krajských soudů v Ostravě, Ml. Boleslavi, Užhorodě, Klatovech atd., došlo k dostavbě věznice krajského soudu ve Znojmě atd.¹⁶⁾

O "historické" minulosti mnohých trestnic v buržoazním Československu svědčí tyto údaje: Trestnice v Leopoldově byla vystavěna v 17. století jako pevnost proti Turkům a teprve v roce 1854 se stala trestnicí. Trestnice v Ilavě byla původně sídlem rytířského řádu templářů z 13. století, později sloužil objekt jako klášter a od roku 1855 je trestnicí. Mírov byl starým pevnostním hradem, sloužil v třicetileté válce a ve válkách tureckých, v trestnici byl proměněn v roce 1858. Trestnice v Kartouzích byla zřízena v roce 1857 z bývalého kartuziánského kláštera, který dal postavit Albrecht z Valdštejna.¹⁷⁾

Kapacita trestnic v roce 1930 byla následující: Plzeň-Bory 850 trestanců, Leopoldov 1110 trestanců, Kartouzy 460 trestanců, Ilava 600 trestanců, Mírov 125-150 trestanců, Řepy 250 trestankyň, dále pak polepšovaci a trestní ústav v Mikulově (určený pro odsouzené chlapce mladší 20 let s trestem na svobodě delším než 6 měsíců) 150 odsouzenců, posléze státní polepšovna "Komenského ústav" v Košicích (určený jednak pro chlapce odsouzené k polepšovaci výchově a jednak pro mravně narušené a ohrožené ve věku do 18 let) 450 chlapců.¹⁸⁾ Kapacita věznic krajských soudů byla různá. Věznice krajského soudu v Praze byla pro 800 osob, ostatní věznice krajských soudů měly kapacitu od 50 do 450 osob.¹⁹⁾

14) Deset let Československé republiky, sv. 1., Praha 1928, str. 503 an.

15) Tamtéž.

16) Deset let Československé republiky, sv. 1., Praha 1928, str. 503.

17) Tamtéž, str. 504.

18) Vězeňství v Československé republice. Vyd. min. sprav., Praha 1930, str. 11 an.

19) Tamtéž, str. 3.

Jednotlivé trestnice měly speciální určení, např. trestnice v Kartouzích a Ilavě byla určena pro "prvotrestance" a "polepšitelné" recidivisty z Čech a Moravy a pro politické vězně z celé republiky. Trestnice v Řepích byla určena pro odsouzené ženy.²⁰⁾

Pokud v trestnicích se odpykávaly tresty delší jednoho roku, ve věznicích krajských soudů byly vykonávány tresty odnětí svobody kratší jednoho roku, nadto se v nich vykonávala vyšetřovací vazba. Ve věznicích okresních soudů se vykonávala trestní vazba do 1 měsíce a pak rovněž vyšetřovací vazba.²¹⁾

Čs. vládnoucí buržoazií byly převzaty monarchistické vězeňské předpisy, které vycházely ze stanoviska, že "průměrný vězeň je člověk mravně kleslý se zvráceným názorem na život a na povinnosti člověka, bez vyvinutého smyslu pro pořádný život rodinný a občanský" a proto stanovily takový vězeňský režim, aby vězeň "nabyl vědomí, že zasloužil svůj trest a že je potřebí, aby se polepšil".²²⁾ Vězeňský režim ve všech věznicích a trestnicích v buržoazním Československu tedy plně zajišťoval vládnoucí buržoazií u vězňů "spravedlivou odplatu za spáchané bezprávní".²³⁾

Obrovské množství dochovaného archívovaného dokumentárního materiálu o činnosti československých soudů a státních zastupitelstev včetně jejich řídicího centra, ministerstva spravedlnosti, dává nám dostatek možností poznat, co vše buržoazie a její státní aparát, především jeho justiční složka, státní zastupitelství a soudy, hodnotily a označovaly jako "spáchané bezprávní" a jak vládnoucím třídám způsobené "zlo" trestně stíhaly jako trestný čin. Ve skutečnosti šlo o každý projev třídního boje dělnické třídy a pracujících, který byl namířen proti kapitalistickému vykořisťování a politickému útlaku. Každý projev nebo čin pracujícího člověka, kterým tento přímo nebo nepřímo hájil svoje třídní zájmy a tím se vzepřel kapitalistickému vykořisťování nebo politickému útlaku buržoazie, byl buržoazní zákonností kvalifikován jako trestné jednání a proto jednatel byl odsouzen a vězněn.

Buržoazní státní moc ochraňující kapitalistické vlastnictví a vykořisťování věznila dělníky a pracující, kteří se postavili proti vykořisťování a bojovali za lepší existenci. Posílala do věznic a trestnic účastníky a organizátory mzdových a hospodářských stávek, protidrahotných demonstrací, masových akcí nezaměstnaných atd. Zavírala do věznic

20) Tamtéž, str. 3.

21) Tamtéž, str. 3-4.

22) Vězeňské předpisy, Část I, Praha 1921, str. 3-5.

23) F. V. P r o c h á z k a , O žaláři, jeho dějinách a organizaci, Praha 1925, str. 11.

účastníky těchto vystoupení pro "násilí" a "zlo", jichž se dopustili na stávkokazech a četnicích, policistech a jiných představitelích buržoazního státního aparátu, kteří jim bránili obhajovat svoje nejživotnější zájmy a vykonávat ústavou zaručená práva. Trestně stíhala a ukládala tresty na svobodě všem těm, kteří na půdě revolučního dělnického nebo komunistického hnutí ústním nebo tištěným projevem se postavili proti vykořisťovatelské podstatě kapitalismu, aby se tyto projevy nestaly nástrojem uvědomovacího procesu mas. Stejný osud potkal všechny ty, kteří se snažili použít ústavou zaručených práv na shromažďování, spolčování, projevu mínění, hlásání výsledků vědeckého bádání atd. proti kapitalismu. Buržoazní státní moc vykonávající politický útlak dělnické třídy a pracujících zavírala ty, kteří kritizovali metody státní správy, použití násilí proti lidu, střílení do stávkujících a nezaměstnaných, imperialistickou politiku české buržoazie na Slovensku, třídní justici, perzekuci komunistů a KSČ, kteří rozšiřovali marxismus-leninismus, projevovali svoje sympatie a přátelství k SSSR atd. atd.

Vládnoucí buržoazie a její právní věda a mocenský aparát včetně justice ve svém pokrytectví shora uvedené "bezprávní" prezentovaly veřejnosti jako bezprávní, které ohrožuje "celou společnost" a "pachatele" pak před širokou veřejností líčila jako "zločince společnosti nebezpečného".²⁴⁾ Musíme proto dojít k názoru, že vězeňský režim nebyl tedy ničím jiným než součástí procesu msty - tento proces začal trestním stíháním, pokračoval pak odsouzením - vládnoucí buržoazie na každém takto odsouzeném, který způsobil "bezprávní" buržoazii.

Této buržoazně třídní a ideové pozici odpovídaly služební řády pro dozorce a dozorkyně vězňů, které byly při vzniku republiky převzaty z monarchie, stejně tak i domácí řády vězeňské určující režim ve věznicích a trestnicích.²⁵⁾ V roce 1921 byly tyto služební řády vydány v poněkud změněné a upravené formě, neboť monarchistické předpisy byly velmi specializovány pro jednotlivé útvary, dále bylo třeba sjednotit uspořádání administrativních a kázeňských poměrů vězeňských na celém území státu. Přitom ovšem nedošlo v dosavadní třídní a ideové pozici k žádné změně.²⁶⁾ Přesto ovšem zůstávaly ve vězeňském režimu některé

24) Tamtéž.

25) Nař. min. sprav. č. 23/1914 ze dne 7.3.1914 a č. 24/1914 ze dne 7.3.1914 - A. H a r t m a n n, Předpisy o soudech, jejich organizaci a soudnictví, Praha 1933, str. 490 an.

26) Tuto skutečnost dokumentují reportáže E. E. K i s c h e v Pražském Pitavalu, Praha 1958, v nichž formou umělecké reportáže je zachycena atmosféra, jakož i podmínky vazby v monarchistických věznicích.

V tomto směru je též velmi cenný Výbor z článků a projevů J. H y b e š e, Praha 1956, kde na základě vlastních zkušeností popisuje podmínky života vězňů v rakouských

rozdíly mezi českými zeměmi a Slovenskem s ohledem na to, že na Slovensku platily uherské zákony.²⁷⁾ Tyto rozdíly ale byly v pozdějších letech zčásti odstraněny nově vydanými zákony.

Zajisté nutno konstatovat, že československá vládnoucí buržoazie podle svých možností a potřeb převzala monarchistické vězeňské zásady a předpisy postupem času "modernizovala". Uvedeme zde pouze několik "novinek". Tak např. v polovině dvacátých let doplnila výzbroj dozorců stráže a dozorců vězňů v trestnicích a věznicích sborových soudů gumovými obuškami, které se v praxi velmi "osvědčily" a proto od roku 1930 tato "moderní" a nepochybně "demokraticko-republikánská" vymoženost policejní techniky se stala účinným nástrojem "kulturně mravního působení" na vězně i ve věznicích okresních soudů.²⁸⁾ Dalším takovým "modernizačním" opatřením, i když jiného rázu, než zavedení obušků do arzenálu "výchovných" nástrojů ve věznicích, bylo opatření ministerstva spravedlnosti z roku 1931, kterým byla vytvořena ve věznici krajského soudu trestního v Praze na Pankráci nová funkce "úředníka sociální péče", jehož úkolem bylo "konati individuální sociální péči vězeňskou ve výkonu trestu tím způsobem, že na základě osobního styku s trestanci být jim radou i skutkem nápomocen při urovnání rozvrácených poměrů osobních, rodinných, občanských, společenských, existenčních atd., a tím přispívat, aby už ve výkonu trestu vězňové se připravovali pro nový život na svobodě".²⁹⁾ Tento "úředník sociální péče" měl měsíční plat "pouze" Kčs 2.600,-. Vládnoucí buržoazie, která se totiž přesvědčila, že její snaha ve vazbě "výchovně" působit na vězně je naprosto marná, snažila se dosáhnout toho, aby vězňové "přišli k rozumu" a aby se chovali "ukázněně" tím, že těm, u nichž jest "odůvodněná naděje na jejich polepšení", slibovala a pomáhala najít zaměstnání po propuštění z vazby. Šlo o velmi rafinované působení na vězně v době hospodářské krize, kdy vězeň po propuštění z vazby měl velmi malou naději na to, že najde zaměstnání. Šlo vlastně o to, že "úředník sociální péče" takovéto zaměstnání zajišťoval za podmínky, že se vězeň bude ve vazbě chovat "ukázněně", tj., že přestane být "buřičem", zřekne se svých politických názorů, vzdá se aktivního třídního boje, ale také, že na svoje spoluvězně bude během vazby donášet. Šlo tedy ve skutečnosti

---

věznicích. Při této příležitosti Hybeš se pokusil správně vystihnout smysl perzekuce revolučního dělnického hnutí již v monarchii takto: "Ti nejinteligentnější a nejzkušenější soudruzi naši jsou na čas, jehož trvání se zpředu určití nedá, pro nás ztraceni. Jsou to rány ..." (str. 51) Vládnoucí buržoazie v Československu sledovala stejný záměr jako vládnoucí třídy v monarchii, vyřadit dělnické funkcionáře z hnutí pokud možno nejvíce a nejdéle.

27) Vězeňské předpisy, Část I, Praha 1921, Vydalo ministerstvo spravedlnosti.

28) SA Praha, ZST Praha 1929-1931, P-16, krab. 60, č. Pres 5394/30.

29) SA Praha ZST Praha, 1929-1931, P-16, krab. 60, Pres č. 2191/31.

o organizované vydírání a kupování vězňů pod příslibem obstarání zaměstnání na dobu po propuštění z vazby.

"Modernizace" a "demokratizace" převzatého monarchistického vězeňského režimu nastala zejména u tzv. politických provinilců. Zde vládnoucí buržoazie podstatně zhoršila oproti stavu za monarchie podmínky vězňů, a to zpočátku faktickou cestou, tj. porušením převzatých monarchistických předpisů, a pak v pozdějších letech vydáním nových předpisů a ustanovení zákona. Podle těchto převzatých monarchistických předpisů³⁰⁾ příslušely výhody politických vězňů těm, kteří byli odsouzeni ke ztrátě svobody pro trestné činy, které v těchto předpisech byly sice taxativně vyjmenované, ale pouze všeobecně označené bez konkrétního uvedení paragrafů trestního zákona, při čemž se vyznačovaly politickým charakterem. Jednalo se o trestné činy označené tam jako rušení veřejného pokoje nebo pozdvižení nebo vzbouření povstale z politických důvodů, popřípadě též velezrada, a konečně i jako tiskové delikty. Tyto výhody "politických" vězňů oproti postavení ostatních "nepolitických" vězňů spočívaly: v umístění odděleně od ostatních vězňů, v možnosti mít ve vazbě vlastní stravu (na vlastní náklady), opatřit si a číst knihy a časopisy, užívat vlastních psacích potřeb, nosit vlastní šaty a prádlo, kouřit, mít vlastní ložní prádlo, přijímat častěji návštěvy, mít častější a delší vycházka na čerstvém vzduchu, mít na cele lepší osvětlení atd. Zhoršení vězeňského režimu těchto tzv. politických provinilců nastalo od doby prosincové generální stávky v roce 1920, kdy jejím účastníkům bylo ve vazbě odmítnuto poskytovat shora uvedené výhody s odůvodněním, že jejich trestní činnost byla jinak kvalifikována, než je to uvedeno v předpisech upravujících vězeňský režim tzv. politických provinilců nebo též že vedle politického deliktu se dopustili i deliktu "népolitického", jako např. veřejného násilí. A poněvadž soudy činnost účastníků generální stávky v převážné většině případů kvalifikovaly jako "népolitické" delikty³¹⁾ přesto, že šlo většinou o eminentně politickou činnost. V důsledku této perzekuční praxe nebyly od-

30) V českých zemích cís. nař. ze dne 28.10.1849 č. 1507 a výnosy býv. min. sprav. ze dne 24.6.1867 č. 4459 a ze dne 25.1.1886 č. 1045; kromě toho na Slovensku a Zak. Ukrajině nař. min. sprav. č. 1140 z r. 1895 a č. 12166 z r. 1914, ale především § 35 zák. článěk č. V/1878.

31) Agitaci, aby se stávkovalo kvalifikovaly v českých zemích jako veřejné násilí vydíráním podle § 98 b tr. z., na Slovensku jako zločin vyzývání ke stávce podle § 177 zák. čl. V/1878, případy záborů velkostatků jako zločin veř. násilí vpadnutím do cizího nemovitého statku podle § 83 tr. z., resp. jako zločin násilí proti soukr. osobě podle § 175 zák. čl. V/1878; účast na schůzích, shromážděních, demonstracích jako přečin shluknutí podle § 283 tr. z. nebo zločin pozdvižení podle § 68 tr. z., resp. jako zločin násilného shluknutí podle § 2 zák. čl. XL/1914 nebo přečin násilného shluknutí podle § 4 zák. čl. XL 1914, výroky dělnických funkcionářů na schůzích jako přečin zlehčování podle § 305 tr. z., přečin rozšiřování znepokojujících pověstí podle § 308 tr. z., resp. jako přečin pobuřování proti vrchnosti podle § 172 zák. čl. V/1878 atd. atd.

souzeným - a jednalo se o mnoho tisíc osob, nejméně však 6 500 osob³²⁾ - účastníkům stávky přiznány žádné výhody, které jim ve skutečnosti podle zákona příslušely. Perzekuční povaha a nezákonnost této vězeňské praxe je o to zřejmější, že ve smyslu ústavy z roku 1920 se stala všechna ustanovení převzatých monarchistických zákonů a nařízení neplatnými, pokud byla v rozporu s duchem této ústavy a pokud by byla zastaralá. Buržoazie se ovšem takto mstila účastníkům generální stávky a odmítala upustit od této perzekuční praxe.³³⁾ Další a podstatné zhoršení vězeňského režimu tzv. politických provinilců nastalo pak vydáním smutně proslaveného protikomunistického zákona na ochranu republiky v roce 1923.³⁴⁾

Zákon na ochranu republiky totiž zrušil a současně nahradil některá dosavadní ustanovení trestního zákona nebo jiná, o nichž jsme se shora zmínili a na základě nichž byly tzv. politickým provinilcům přiznány výhody politických vězňů. Nová formulace těchto zrušených ustanovení v zákoně na ochranu republiky a pak pružně formulované určení poměru ustanovení zákona na ochranu republiky k dosavadním ustanovením³⁵⁾ dala soudům možnost zcela svévolně vykládat zákon tak, že skutečným tzv. politickým provinilcům odepíraly výhody politických vězňů. V důsledku tohoto perzekučního výkladu osobám odsouzeným pro vyloženě politické delikty podle zákona na ochranu republiky,³⁶⁾ a přitom ve skutečnosti šlo o nejčastěji se vyskytující činy, pro které byli odsuzováni právě funkcionáři KSČ, bylo soudy i věznicemi odepíráno zákonité právo požívat výhod politických vězňů. Odepřením těchto výhod byla fakticky jejich vazba podstatně zotřena. K jakým nesmyslným výsledkům vedla tato nezákonná a vyloženě protikomunistická praxe, o tom svědčí např. případ odpovědného redaktora Rudého práva J. Guttmanna³⁷⁾, který v roce 1926 byl pro svou redaktorskou činnost odsouzen k trestu 3 mě-

32) K takovému počtu jsem došel na základě podrobného výzkumu a uvádím ho v dosud nepublikované studii "Masová perzekuce účastníků prosincové generální stávky 1920", i když v dosavadní čs. historiografii většinou se počet odsouzených uvádí počtem asi 3 000 osob. Ovšem nesprávně, jak to dokazují v uvedené studii.

33) Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích posl. sněm. NS RČS, I. vol. obd., 2. zas. Interpelace posl. Šmerala a soudr. č. 1786 ze dne 9.3.1921; Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích posl. sněm. NS RČS I. vol. obd., 3. zas. Odpověď min. sprav. č. 2094 ze dne 18.4.1921.

34) Zákon ze dne 19.3.1923, čís. 50/1923 Sb. zák. a nař. na ochranu republiky.

35) § 41 zák. na ochr. rep.

36) Např. § 14 a § 15 zák. na ochr. rep., rušení obecného míru a výzva k trestným činům.

37) J. Guttmann se stal po V. sjezdu KSČ v roce 1929 šéfredaktorem Rudého práva. Koncem roku 1933 byl však ze strany vyloučen pro svoje vystoupení proti politické linii KSČ a Komunistické internacionály. Příruční slovník k dějinám KSČ, Praha 1964, str. 219.

síčního vězení podle zákona na ochranu republiky pro rušení obecného míru a výzvu k trestným činům,³⁸⁾ při čemž mu soud nepřiznal pro výkon trestu práva, resp. výhody politických vězňů.³⁹⁾ Tedy odpovědnému redaktoru ústředního tiskového orgánu politické strany, který byl pro svou redaktorskou činnost v souvislosti se "závadným" politickým článkem, v němž soud spatřoval politické delikty podle zákona na ochranu republiky, odsouzen pro vysloveně politické trestné činy, soud odepřel přiznat charakter politického delikventa a tím mu odmítl ve výkonu trestní vazby užívat výhod politického vězně, které mu jinak podle zákona automaticky náležely. Politická činnost odpovědného redaktora politického ústředního tiskového orgánu politické strany byla sice soudem hodnocena jako trestná činnost politická podle zákona na ochranu republiky, ale poněvadž se jednalo o funkcionáře KSČ, o komunistického redaktora, soud z vyložené perzekučních pohnutek odepřel přiznat mu výhody politického vězně, tj. nařídil, aby výkon trestu u něho byl vykonán jako u obyčejného kriminálního zločince. S nepřiznáním práv politického vězně příslušníkům a funkcionářům revolučního dělnického a komunistického hnutí a s jejich zařazením mezi kriminální delikventy, bylo umožněno tyto ve věznicích všemožně šikanovat a pronásledovat. Tím se vlastně bývalé výhody politických vězňů z monarchie staly v nových podmínkách vězeňského režimu předmnichovského Československa přímo trestem a nevýhodou.

S metodou odepírání výhod politických vězňů na základě soustavného perzekučního a zlovolného výkladu zákona na ochranu republiky v případech, kdy se jednalo o funkcionáře nebo příslušníky revolučního dělnického nebo komunistického hnutí, mohla vládnoucí buržoazie vystačit vcelku do konce dvacátých let. Hospodářská krize, jí způsobené zostření třídního boje a v důsledku toho vládnoucí buržoazií prováděné zesílení represe a perzekuce revolučního dělnického a komunistického hnutí vyvolalo potřebu u vládnoucí buržoazie legalizovat tuto zvlášť a systém nezákonného faktického odepírání výhod politických vězňů tak, aby perzekuce revolučního dělnického a komunistického hnutí v tomto směru byla ještě více zesílena. Za tím účelem byl vládnoucí buržoazií vydán tzv. zákon o státním vězení.⁴⁰⁾ Vládnoucí buržoazie se snažila tento zákon veřejnosti prezentovat pod rouškou snah o "unifikaci" dvojího práva - rakouského práva platného v českých zemích a uherského práva platného na Slovensku - a o zlepšení vězeňských podmínek politických provinilců.

³⁸⁾ Podle § 14 a § 15 zák. na ochr. rep.

³⁹⁾ SA Praha, ZST Praha 1924-1939, P-16, krab. 59, č. Praa. 5802/28.

⁴⁰⁾ Zákon č. 123/1931 Sb. zák. a nař., ze dne 16.7.1931 o státním vězení.

Ve skutečnosti tímto zákonem byly soudy vybaveny neomezeným právem přiznat, resp. nepřiznat výhody politických vězňů v jednotlivých trestních případech tak, že soudy již nebyly ani formálně vázány nějakými předpisy, ale mohly zcela volně podle svého "přesvědčení" a volné úvahy výhody politických vězňů odepírat nebo přiznávat. Tento zákon byl při jeho parlamentním projednávání právem mluvčím KSČ označen za zákon, "kterým se má umožnit, aby se politickým vězňům uloupilo ještě těch několik málo práv, která ještě dnes mají podle starých monarchistických zákonů."⁴¹⁾ Parlamentní mluvčí KSČ zcela správně odhalil pravý smysl tohoto zákona, podle něhož bude vše "záviset na libovůli soudce, aby při každém libovolném politickém provinění neuznal je za politické provinění."⁴²⁾ Tímto zákonem byl dosavadní vězeňský režim politických provinilců podstatně zhoršen.⁴³⁾ Zrušil výhody, které přiznávaly převzaté monarchistické předpisy a ještě podstatněji zúžil okruh osob, na které se podle zákona na ochranu republiky vztahovaly výhody politických provinilců. Zákon totiž stanovil, že soud uloží trest tzv. "státního vězení", tj. ztrátu svobody s přiznáním výhod politického provinilce, jestliže se bude jednat o trestný čin, který podle své povahy a okolností, za nichž byl spáchán, svědčí o snaze pachatele vykonati vliv na uspořádání věcí veřejných nebo sociálních, a který způsobem svého provedení, užitými prostředky nebo zaviněnými následky není zvláště zavržitelný a nebyl spáchán z pohnutky nízké nebo nečestné."⁴⁴⁾ Zákon tedy sice určil, co nutno považovat za politický trestný čin, vcelku způsobem zcela obvyklým pro kapitalistický stát, ale současně zrušil hned smysl tohoto ustanovení tím, že ponechal zcela na libovůli soudu, aby tento i při vyložené politickém trestním činu odepřel uznat pachatele za politického provinilce a tím mu nepřiznal výhody politických provinilců, a to pod záminkou, že trestný čin byl spáchán z pohnutky "nízké nebo nečestné". Tím tedy zákon prakticky legalizoval do té doby velmi často fakticky praktikovanou zvlášť soudů, odepírajících přiznat výhody politického vězně odsouzeným osobám z řad revolučního

---

⁴¹⁾ Těsnopisecká zpráva o 128. schůzi posl. sněm. NS RČS, III. vol. obd., dne 18.6. 1931. Projev poslance Sterna.

⁴²⁾ Tamtéž.

⁴³⁾ V rozporu s touto skutečností uvádí zcela nesprávně F. Paníček ve své práci "Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes", Bratislava 1970, na str. 91: "Zákon č. 123/1931 Zb. o štátnom väzení upravoval veľmi humánnym spôsobom výkon trestu a zabezpečoval niektoré výhody..." K hodnocení tohoto zákona jako "velmi humánního" opatření dospěl F. Paníček na základě objektivistického přístupu, bez znalosti reálné dobové situace a zkoumání skutečného dopadu zákona na revoluční dělnické a komunistické hnutí Slovn. Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu, sv. II, 1918-1945, Bratislava 1973, str. 356.

⁴⁴⁾ § 1 zák. č. 123/1931 Sb. z. a n., o státním vězení.

dělnického nebo komunistického hnutí. To, co se v tomto směru před vydáním zákona provádělo faktickou cestou a při zjevném porušování zákona, to se nyní po vydání tohoto zákona zcela legalizovalo. Jestliže tedy před vydáním tohoto zákona bylo sice velmi často skutečným politickým delikventům nezákonně odepíráno požívat výhod politického provinilce ve vazbě - avšak přitom i některým tyto výhody přiznány byly - po vydání zákona nepřiznávání výhod politického provinilce v trestných případech komunistů se stalo systémem opírajícím se formálně o legální podklad, o tento zákon. Teprve tímto zákonem si plně zajistila vládnoucí buržoazie skutečný perzekuční vězeňský režim u funkcionářů a příslušníků revolučního dělnického a komunistického hnutí, kteří byli odsouzeni pro boj proti buržoaznímu panství.

Perzekuční praxe, která byla potom podle tohoto zákona vůči komunistům uplatňována v oblasti vězeňské, byla přirozeně ideově usměrňována rozhodnutími nejvyššího soudu. Uvedeme zde několik takových typických rozhodnutí.

Propagace revoluční cesty k dobytí moci proletariátem byla soudy kvalifikována jako trestný čin, jako "podněcování k občanské válce", jako výzva k trestným činům podle zákona na ochranu republiky^{44a)} a proto nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 19.11.1932 stanovil, že "podněcování k občanské válce" je čin "velmi zavržitelný", který vylučuje, aby odsouzenému mohl být uložen trest státního vězení, tj. aby mu v trestní vazbě mohly být přiznány výhody politického provinilce.⁴⁵⁾

V rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 3.12.1932 byla stanovena tato zásada: "Násilie proti orgánom vrchnosti pri ich službě, ktorou mal byť sjednaný poriadok proti zakázanému shromaždeniu, nie je možno uznať za prejav snahy pachateľov vykonať vliv na usporiadanie vecí verejných alebo sociálnych. Pre upotrebenie zákona o štátnom väzení nestačí vzdialená súvislosť trestného činu s dajakou udalostou rázu politického".⁴⁶⁾ Tedy, demonstrace proti nezákonnému omezování shromažďovacího práva a střetnutí s četnictvem nebo policií při takové příležitosti, nemělo podle názoru nejvyššího soudu nic společného s politickou činností, tj. "se snahou pachatele vykonávat vliv na uspořádání věcí veřejných". Boj o shromažďovací právo nebyl podle logiky soudu politickým činem jenom proto, že se jednalo o demonstraci proti zákezu komunistického shromáždění.

44a) Podle § 15/3 zák. na ochr. rep.

45) Stát. archiv Brno, fond nejv. soudu Brno, rozh. č. Zm IV 490/32 ze dne 19.11.1932.

46) Stát. archiv Brno, fond nejv. soudu Brno, rozh. č. Zm III 402/32 ze dne 3.12.1932.

Nejvyšší soud svým rozhodnutím ze dne 4.1.1933 stanovil, že režim státního vězení, tj. výhody politického provinilce, nepřísluší řečníkovi komunistické předvolební schůze, který byl odsouzen pro výzvu k trestným činům⁴⁷⁾ zato, že ve svém projevu "hovorel, že jaký hlad a bída je v Československé republice, jaké nepříznivé pracovní podmínky má dělnictvo, kdežto v sovětském Rusku jsou tyto pracovní podmínky pro dělníky, kteří požívají velkých výhod, o mnoho lepší; proto je třeba nastoupit revoluční cestu, organizovat stávky a povalit dosavadní hnijící režim".⁴⁸⁾ A jako důvod soud uvedl, že tento projev byl "zvlášť zavržitelný".

Podle rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 22.2.1933 "štvaní občanů na schůzi proti placení daní není způsobilý prostředek pro uspořádání veřejných nebo sociálních věcí a nelze v něm shledat snahu pachatelovu po takovém uspořádání".⁴⁹⁾ Podle názoru nejvyššího soudu agitace k obrannému boji vesnické chudiny a maloročníků proti daňovému útlaku, kvalifikovaná jako výzva k trestnému jednání,⁵⁰⁾ nesvědčila o snaze "vykonávat vliv na uspořádání věcí veřejných nebo sociálních", a proto odsouzenému nebyly přiznány výhody politického provinilce. Stejným perzekučním a protikomunistickým duchem jsou prořchnuta i rozhodnutí nejvyššího soudu z pozdějších let.⁵¹⁾

Vládnoucí buržoazie pomocí těchto rozhodnutí nejvyššího soudu, jimiž tedy byla ideově usměrňována činnost všech soudů, které v první instanci rozhodovaly o trestních případech, se snažila vyličit třídní boj, vedený zejména v oblasti politické, jako obyčejný kriminální čin, jako sprostý zločin. Boj proletariátu o shromažďovací právo, demonstrace nezaměstnaných, boj proti daňovému útlaku, propaganda revolučního boje o moc, boj proti nebezpečí imperialistické války, atd., to vše bylo v těchto rozhodnutích vyličeno a hodnoceno "legálně" jako zločinná nepolitická činnost, zejména také proto, aby bylo možno z perzekučních pohnutek odsouzeným funkcionářům a příslušníkům revolučního dělnického a komunistického hnutí odepírat výhody státního vězení - výhody politického provinilce - a takto jim zcela nezákonně zpřísnit vězeňský režim ve výkonu trestu.

47) Podle § 15/3 zák. na ochr. rep., výzva k trestným činům.

48) Sbírnka rozhodnutí nejv. soudu ve věcech trestních, - Vážný, č. 4583, rozs. nejv. soudu č. Zm III 440/32 ze dne 4.1.1933.

49) Státní archiv Brno, fond nejv. soudu Brno, rozh. č. Zm IV 628/32 ze dne 22.2.1933.

50) Podle § 15/3 zák. na ochr. rep., výzva k trestným činům.

51) Např. Státní archiv Brno, fond nejv. soudu Brno, rozh. č. Zm III 596/34 ze dne 4.3.1935 a č. Zm III 260/35 ze dne 20.9.1935; Sbírnka rozh. nejv. soudu ve věcech trestních, - Vážný č. 5634, rozs. č. Zm III 272/36 ze dne 16.6.1936.

Tato perzekuční vězeňská praxe uplatňovaná vůči komunistům podle zásad formulovaných rozhodnutím nejvyššího soudu se projevovala zvláště výrazně v jednotlivých konkrétních případech. Např.: Dne 29.8.1932 při demonstraci organizované KSČ v Šale, pronesl komunistický funkcionář Š. Pitich výroky: "Dolu s československým utlačajícím aparátom! Nech žije diktatura československého proletariátu! Nech žije Svaz československej komunistickéj mládeže!" Za provolání těchto hesel byl jmenovaný odsouzen krajským soudem v Nitře dne 9.8.1933 k trestu 8 měsíčního žaláře, při čemž mu soud nepřiznal výhod státního vězení.⁵²⁾ Soud jeho výroky kvalifikoval jako zločin výzvy k trestným činům.⁵³⁾ Přestože šlo o provolání eminentně politických hesel, o čemž ostatně svědčí jejich trestní kvalifikace podle zákona na ochranu republiky, soud odsouzenému určil trest obyčejného žaláře, tj. výkon trestu bez výhod politického provinilce, a to pod záminkou, že pronesené výroky byly "zvláště zavržitelné".

Dne 1. května 1933 šel mezi pořadatelů v čele májového průvodu KSČ v Brně zámečník J. Schles a provolával heslo "S kulomety nepůjdeme na Sověty". Jmenovaný byl rozsudkem krajského soudu v Brně ze dne 5.3.1934 odsouzen k šestiměsíčnímu žaláři a k peněžité pokutě 1 000 Kč. Soud shledal v provolání tohoto hesla zločin výzvy k trestným činům podle § 15/3 zákona na ochranu republiky. Nejvyšší soud rozsudek potvrdil a v důvodech svého rozhodnutí výslovně uvedl, že komunista, který provolává heslo "S kulomety nepůjdeme na Sověty" je veden "pohnutkami nízkými a nečestnými". Odsouzenému byly odepřeny výhody státního vězení.⁵⁴⁾

Krajský soud v Bratislavě odsoudil v listopadu 1934 J. Szilágyiho k trestu 1 měsíčního vězení zato, že v únoru 1933 v Bratislavě pronesl na adresu policie bránící pracujícím ve shromažďovacím právu, výrok: "Nech žije sovietske Rusko, fuj policii-pendrekárom, pár granátov na ich treba!"⁵⁵⁾ Soud v tomto výroku shledal protistátní činnost.⁵⁶⁾ Přesto však nepřiznal odsouzenému výhody politického provinilce s odůvodněním, že odsouzený svými výroky se "nesnažil vykonávat vliv na uspořádání věcí veřejných anebo sociálních". Soud, který při kvalifi-

52) Archív ÚML ÚV KSS, Bratislava, F-11/535 rozs. kraj. soudu v Nitře, č. Tk VII 1047/32 ze dne 9.8.1933.

53) Podle § 15/3 zák. na ochr. rep.

54) Státní archív Brno, fond kraj. soudu Brno, tr. spis č. Tk I 1901/33 a fond Nejv. soudu Brno, tr. spis č. Zm II 256/34.

55) Archív kraj. soudu v Bratislavě, rozs. č. Tk XI 2892/33 ze dne 6.11.1934.

56) Podle § 14/1 a § 15/2 zák. na ochr. rep., pobuřování proti republice a podněcování k trestnému činu.

kací výroky hodnotil jako politické, při ukládání trestu však z perzekučních pohnutek "apolitizoval" povahu výroků a nenávistnou protikomunistickou a současně i nesmyslnou logikou redukoval tuto povahu na obyčejně kriminálně zločineckou. Soudy vůbec při perzekuci přátel SSSR, u nichž v jejich výrociích oslavujících SSSR shledávaly stereotypně pobuřování proti státu s odůvodněním, že těmito výroky projevují přání a snahu, aby i v Československu byl místo buržoazního režimu nastolen režim socialistický, zcela soustavně odepíraly odsouzeným přiznávat výhody politických provinilců. Tento perzekuční postup soudů byl přece zcela v rozporu i se zákonem o státním vězení, který výslovně zaručoval výhody politického provinilce tam, kde obžalovaný svým činem projevil "snahu vykonávat vliv na uspořádání věcí veřejných". Soudy, které tyto výroky kvalifikovaly na jedné straně jako politické delikty protistátního charakteru - jak jsme se již zcela bezpečně přesvědčili - při ukládání trestu však najednou v rozporu nejenom se zákonem, ale i zdravým rozumem a vůbec elementární logikou, smysl těchto výroků "apolitizovaly" - prohlašovaly totiž, že nemají nic společného se "snahou vykonávat vliv na uspořádání věcí veřejných" - a prostě je kriminalizovaly, udělaly z nich případy kriminální.⁵⁷⁾

Tato perzekuční praxe odepírání výhod politického provinilce osobám odsouzeným pro vyloženě politické činy, prováděna systematicky v rozporu se zákonem, pokračovala až do konce trvání buržoazního Československa. Např. krajský soud v Nitře odsoudil dne 24.1.1938 malorolníka J. M., bezpartijního, pouze sympatizujícího s KSČ k trestu 14-ti denního vězení zato, že dne 12.8.1937 v obci Paňa na notářském úřadě ve snaze kritizovat tento úřad pro byrokratické šikanování pracujících, pronesl "závadný" výrok: "Pravdu mají komunisti, len keby tu už boli komunisti, keby tu už vlál rudý prapor!"⁵⁸⁾ Soud tento výrok kvalifikoval jako pobuřování proti státu⁵⁹⁾ a dokonce to zdůvodňoval tím, že obžalovaný tímto výrokem "volal po odstranění demokracie a nastolení diktatury komunistické". Ovšem v rozporu se zákonem a též s logikou, ale v naprostém souladu s protikomunistickou a perzekuční orientací československé vlády, soud odsouzenému nepřiznal výhod státního vězení, tj. politického provinilce, pod záminkou, že výrokem neprojevils "snahu vykonávat vliv na uspořádání věcí veřejných".

Ovšem nejkřiklavější případy perzekuce, kdy osobám odsouzeným pro

⁵⁷⁾ Z bojů a práce KSČ na Liberecku. Ze vzpomínek zasloužilých členů strany, Liberec 1961, str. 47 an.

⁵⁸⁾ Archiv ÚML ÚV KSS, Bratislava, F-11/655 rozs. kraj. soudu v Nitře č. Tk VII 885/37 ze dne 24.1.1938.

⁵⁹⁾ Podle § 14/1 zák. na ochr. rep., pobuřování proti republice.

politické činy byly odepírány výhody politického provinilce, byly "trestní" případy funkcionářů a zejména poslanců KSČ.⁶⁰⁾ Komunističtí poslanci, skuteční političtí představitelé dělnické třídy a pracujících, kteří pro svou politickou činnost byli odsouzeni zejména podle zákona na ochranu republiky, u nichž tedy soud jejich činy, které hodnotil jako trestné činy, kvalifikoval jako trestné činy politické povahy, byli nuceni si odpykávat tresty jako kriminální provinilci, jako sprostí zločinci a nepříslušely jim výhody státního vězení, tj. výhody politického provinilce. Soudy totiž takto perzekučně postupovaly proti nim, eminentně politickým činitelům, pod nesmyslnou a přímo cynickou záminkou, že jejich činy nesvědčí o "snaze vykonávat vliv na uspořádání věcí veřejných". Proto byli nuceni pak po nástupu trestu se dožadovat výhod politického provinilce cestou administrativního uplatňování svých zákonitých práv, která jim soudy nezákonně, hrubým porušením zákonů, odepřely. Např. K. Gottwald podal 1.10.1931 žádost ve vazbě ve věznici krajského soudu trestního v Praze, kde nastoupil trest, k němuž byl odsouzen v roce 1927 jako odpovědný redaktor, a žádal, aby mu byly přiznány "úlevy a výhody ve výkonu trestu podle zákona o státním vězení", které mu soud hrubým porušením zákona odepřel přiznat.⁶¹⁾

Poslanec J. Štětka, který v perzekučním protikomunistickém procesu v souvislosti s letákem "Ne Masaryk, ale Lenin" byl krajským soudem trestním v Praze odsouzen k trestu 18 měsíčního žaláře a jemuž rovněž byly odepřeny výhody politického provinilce, a byl ve vazbě podroben vězeňskému režimu jako obyčejný kriminální zločinec, si podal v listopadu 1935 rovněž žádost o povolení těchto výhod. Bylo mu však povoleno jenom odebírání a četba Lidových novin.⁶²⁾

Poslanec Harus, který za účast na demonstraci proti omezování shromažďovacího práva dělnictva, byl odsouzen za zločin veřejného násilí,⁶³⁾ a jemuž nebyly soudem přiznány výhody politického provinilce, podal si v trestní vazbě ve věznici krajského soudu trestního v Praze v srpnu žádost, aby mu byly povoleny výhody politického vězně. Presidium krajského soudu trestního v Praze jeho žádost však zamítlo. Proto byl ve vazbě i nadále podroben režimu jako sprostý zločinec a bylo

60) Řadu takových případů, kdy šlo o evidentně vykonstruovaná obvinění proti poslancům a senátorům KSČ a kdy došlo k jejich odsouzení a uvěznění na dlouhé měsíce až roky, obsahuje studie: K. V a Š, Perzekuce komunistů v parlamentě a ostatních zastupitelských sborech předmnichovského Československa. Právněhistorické studie 17, Praha 1973, str. 5-38.

61) SA Praha, ZST Praha 1929-1931, P-16, krab. 60, č. Pres 5177/31.

62) SA Praha, ZST Praha 1935-1948, P-16, krab. 62, č. Pres 6080/35.

63) Podle § 87 tr. z., veřejné násilí zlomyslným konáním.

s ním jednáno nikoliv jako s poslancem a politickým představitelem dělnictva, ale jako s kriminálním, podvodníkem, zlodějem.⁶⁴⁾

Nejenom poslanci KSČ, ale i ostatní komunističtí funkcionáři v trestní vazbě si museli podávat žádost o přiznání výhod politického vězně, které jim soudy soustavně odepíraly přesto, že je odsoudily pro politické činy. Touto cestou bojovali o svá práva a alespoň administrativní cestou se snažili dosáhnout těch práv, které jim podle zákona náležely, a které jim soudy porušováním zákonů odpíraly. V převážném počtu případů byly tyto žádosti zamítnuty, takže pak museli odpykat tresty podle vězeňského režimu nepolitického, obyčejného kriminálního provinilce. Např. J. Zika, komunistický funkcionář v Praze, který byl odsouzen pro protiválečný výrok, který soud kvalifikoval jako výzvu k trestným činům,⁶⁵⁾ požádal v trestní vazbě v dubnu 1929 ve věznici krajského soudu trestního v Praze o přiznání výhod politického vězně. Jeho žádosti nebylo vyhověno.⁶⁶⁾ Byl tedy nucen několikaměsíční trest odpykávat jako kriminální zločinec a nikoliv jako politický vězeň.

HYGIENICKÉ A ZDRAVOTNÍ POMĚRY A STRAVA VE VĚZEŇSKÝCH ÚSTAVECH

Hygienické a zdravotní poměry ve věznicích a trestnicích byly krajně nedostatečné a přímo ohrožovaly zdraví vězňů. O těchto poměrech byli odpovědní funkcionáři buržoazní republiky plně informováni, jak to vyplývá z úředních dokumentů. Přirozeně, že na nápravě nemohli mít zájem. Z velikého množství materiálu, který dokládá tuto skutečnost, jsme si však vybrali pouze ty, které mohou názorně ukázat tyto poměry. Rozhodně nejde o ojedinělé, ale o typické případy, které ukazují výrazně celkový systém nehygienických a zdravotně závažných poměrů v trestnicích a věznicích.

Dokonce sama vládnoucí buržoazie musela veřejně doznat, že "v trestnici plzeňské záhy po převratu začal se každoročně objevovat tyfus. Příčina byla zjištěna ve zchátralosti vodovodu."⁶⁷⁾

Správa trestnice v Mírově ve své zprávě předložené v únoru 1922 ministerstvu spravedlnosti upozorňuje, že v trestnici je "nedostatek

64) SA Praha, ZST Praha 1929-1931, P-16, krab. 60 č. Pres 4343/29.

65) Podle § 15/3 zák. na ochr. rep., výzva k trestným činům.

66) SA Praha, ZST Praha 1929-1931, P-16, krab. 60 č. Pres 2711/29.

67) Deset let Československé republiky, svazek 1, Praha 1928, str. 505.

vody hrozně pociťován, tak že na koupání celého stavu trestnice musela být voda dovážena z rybníku v lese u Mírova" a přitom v trestnici koncem roku 1921 celkový stav byl 500 osob.⁶⁸⁾ Tento stav ovšem trval dlouhá léta vinou nadřazených orgánů, zejména ministerstva spravedlnosti, které ničeho však nepodniklo k odstranění nedostatku vody v Mírově. Zato však úmyslně nepravdivě informovalo širokou veřejnost zprávou umístěnou v oficiální jubilejní publikaci v roce 1928, v níž se snažilo poměry v trestnicích a věznicích vůbec vyličít div ne jako v nejluxusnějších sanatoriích. O trestnici v Mírově totiž v souvislosti s nedostatkem vody se ve zprávě praví: "Trestnice mírovská byla před třemi roky ohrožena (tj. v roce 1925, což ovšem není pravda, neboť tato situace byla tam již v roce 1922 - pozn. K. V.) neprostým nedostatkem vody, poněvadž starý vodovod ústavní byl již tak sešlý, že přestal fungovat...".

O poměrech ve věznici okresního soudu v Praze v Karlíně, v roce 1928 podává autentické svědectví očitý svědek takto: "...Vzduch uvnitř kobky je tak vlhký a těžký a padne jako balvan na prsa, že není možno vydechnout, jako když vstoupíte do hrobky. Světlo denní padá do kobky ze dvora zamřížovaným prostorem nade dveřmi kobky, takže je tam stále úplné přitímí, jemuž oči těžko přivykají. Vlastního okna kobka nemá, čímž je ztíženo také větrání, neboť i když se otevřou dveře, těžký a zkažený vzduch zůstane uvnitř... Kobka je přesycena vlhkem a plísní nasáknutých zdí výpary lidských těl a výkalů, pověstný "kýbl" stojí v koutě... Jedna kobka této lidomorny je vyhrazena ženám. Nejohrožnější přitom je, že ženští vězňové nevyjdou vůbec na vzduch. Pro ženy není zavedena vycházka, takže mnohá z těchto nešťastnic nevyjde po celý měsíc ani na hodinu z temné, vlhké, ztuchlé díry..."⁶⁹⁾

Vězeňský lékař ve své zprávě z roku 1928 líčí poměry ve věznici okresního soudu pro přestupky v Praze takto: "...Existují celkem v jedné místnosti 3 kamenné vany, které se nedají nikterak řádně dezinfikovat a v těch vanách se koupají všichni vězni bez rozdílu, jsou-li stíženi ku příkladu přijící nebo kapavkou nebo nějakou hnisavou vyrážkou... Veškeré místnosti věznice nemají podlah, která by se dala dobře a lehce čistit (šlo o dřevěnou, na mnoha místech zcela prohnílou podlahu - pozn. K. V.), ... Lékařský pokoj je tak malý a nízký, že nelze ku příkladu nemocného na nosítkách tam donést, ba ani větší obvaz přiložit", dále pak poukazuje nato, že nemocné s těžkou tuberkulózou, syfyilitici nebo s těžkou oční chorobou nelze ve věznici izolovat a ti-

⁶⁸⁾ SÚA Praha, MS, St., krab. 388, č. 10836/22.

⁶⁹⁾ Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích posl. sněm. NS RČS, III. vol. obd., 6. zas. Interpelace posl. Landové-Štychové, č. 1652/VIII, ze dne 21.6.1928 min. sprav.

to jsou na společné cele se zdravými, čímž je dána možnost infikovat ostatní, že slamníky zapáchají, neboť sláma v nich hnije atd.⁷⁰⁾ Přestože se vězeňský lékař dožadoval nápravy u nadřízených orgánů, náprava zjednána nebyla. O tom svědčí též zjištění inspekční prohlídky této věznice v prosinci 1931, kdy bylo konstatováno v inspekční zprávě, že vězňové se nemohou koupat.⁷¹⁾ Tento stav byl dokonce v rozporu s předpisy, které sice byly naprosto nedostatečné, ale přesto nařizovaly, aby se vězňové "každého měsíce koupali, a to střídavě jeden měsíc celé tělo, druhý měsíc nohy".⁷²⁾ Pokud tento stav "hygieny" platil v letech dvacátých, pak v zájmu objektivní pravdy musíme konstatovat, že v třicátých letech doznal již "pokroku", neboť vězňům bylo umožněno ve vězeňských koupelnách podle hesla "čistota půl zdraví", aby si "jednou týdně směli umýt nohy a jednou v měsíci se směli vykoupat celí".⁷³⁾

Poměry ve věznicích okresních soudů mimo Prahu byly ještě horší. O tom např. svědčí zpráva o inspekci věznice v Č. Brodě v květnu 1931, kde můžeme číst toto strašlivé líčení poměrů: "Procházkového dvorku není, vězni se procházejí jen po chodbě, ... Cely se vytápějí z chodby. Železná kamínka jsou porouchána. V celách se svítí petrolejovými lampami, ... Není koupelny, ani prádelny, ... Záchodkové zařízení je kbelíkové, ... Věznice, bývá v ní 30 vězňů, pro něž samozřejmě 4 cely nestačí, ... V celé věznici není podhlavníků, slamníky jsou rozbité, ... Na cele si stěžovali vězni na zavšivené přikrývky, ... Prostěradla se vězňům nevydávají, ... Podlahy na celách špinavé, ... Tato věznice neodpovídá nejjednodušším požadavkům vězeňským..."⁷⁴⁾ Tedy dokonce i orgán nadřízeného vrchního soudu v Praze, který inspekci prováděl, byl nucen písemně konstatovat, že zde poměry odporují i nejelementárnějším požadavkům předpisů.

Ve věznici krajského soudu v Litoměřicích v prosinci 1933 na cele, kde bylo umístěno 6 osob, jeden z nich byl pohlavně nemocen, jak sám vězeňský lékař konstatoval. Tento nemocný ohrožoval ostatních 5 osob, neboť na cele byla jen jediná nádoba na pití vody.⁷⁵⁾

Vládnoucí buržoazie klamala veřejnost lživým tvrzením, že vězňové ve věznicích a trestnicích "hladem netrpí a jest o jejich výživu zcela slušně postaráno", oficiálně ujišťovala, že v neděli dokonce dostávají

70) SA Praha, ZST 1924-1939, P-16, krab. 59, č. Pres. 5623/28.

71) SA Praha, ZST 1929-1931, P-16, krab. 60, č. 6595/31.

72) P r o c h á z k a F. V., O žaláři, jeho dějinách a organizaci, Praha 1925, str. 26.

73) Š p e r k o v á D., 1/4 hodiny za mřížemi. Č. Budějovice 1937, str. 13.

74) SA Praha, ZST 1929-1931, P-16, krab. 60, č. 2736/31.

75) Tisky k tésnopiseckým zprávám o schůzích poslanecké sněm. NS RČS, III. vol. obd., 9. zas. Interpelace posl. Babela a soudr. č. 2459/III ze dne 19.12.1933 min. sprav.

"bílou kávu", denně ve věznicích 400-500 gr chleba, v trestnicích pak 600 gr a dvakrát týdně maso po 70 gr dávkách.⁷⁶⁾ Ve skutečnosti však vězňové hladověli. Podle interních předpisů justičního aparátu dostávali vězňové maso pouze jednou týdně ve váze 120 gr syrového masa s kostmi.⁷⁷⁾ A jestliže např. rada vrchního zemského soudu v Praze ve své publikaci⁷⁸⁾ ujišťoval veřejnost, že vězňové dostávají "tolik potravy, kolik je jí nutně třeba, aby nepropadli nemocem a pozvolnému hynutí hladem" a že vězeňská strava obsahuje nutné množství "bílkoviny, tuků, uhlohydrátů" a je "pečlivě a čistě připravena", pak šlo o zcela lživé tvrzení a vědomé klamání veřejnosti. Přes veškerou snahu vylicít stravování vězňů v nejrůžovějším světle, uvedl v této publikaci, že "pro výživu trestanců platí zásada, že výlohy s ní spojené nesmějí být větší, než vyžaduje stravování chudých osob, vydržovaných z různých fondů v chudobincích".⁷⁹⁾ To znamená totiž, že vězňové vězeňskou stravou vlastně byli prakticky odsouzeni k pomalému umírání. Při kontrole věznice okresního soudu v Praze na Žižkově v roce 1928, vykonané orgánem zemského soudu trestního v Praze, bylo zjištěno, že správce této věznice v úmyslu zabránit tomu, aby toto nedostatečné stravování bylo prozrazeno, zadržel nezákonně dopis jednoho vězně, který si stěžoval své sestře na to, že "strava ve věznici jest bídná".⁸⁰⁾

Komunisté, kteří z vlastní zkušenosti dokonale poznali vězeňskou stravu v buržoazním Československu, hodnotí ji jako "šlichtu k utišení hladu".⁸¹⁾ Byli to však nejen komunističtí poslanci, kteří poukazovali ve svých interpelacích často nato, že vězňové hladovějí, např. ve věznici litoměřického krajského soudu v roce 1933 "příděl potravy ani zdaleka nestačí a musí přímo hladovět",⁸²⁾ ale dokonce i nár. soc. novinářka, která v roce 1937 navštívila s povolením úřadů věznici krajského soudu v Č. Budějovicích, přestože se snažila všemožně namlouvat veřejnosti, že život ve věznici "působí dojmem docela veselým", že tam "uběhne čas příjemně" a že ve věznici "na první pohled to vypadá jako v hotelu", byla nucena mluvit o kuchyni, "kterou vede cesta k srdcím

76) Deset let Československé republiky, svazek 1, Praha 1928, str. 500-501.

77) SA Praha, ZST Praha 1924-1939, P-16, krab. 59 č. Pres 3140/28.

78) P r o c h á z k a F. V., O žaláři, jeho dějinách a organizaci, Praha 1925, str. 26.

79) Tamtéž, str. 25-26.

80) SA Praha, ZST Praha 1924-1939, P-16, krab. 59, č. Pres 3348/28.

81) Rudí odboráři vzpomínají, Vzpomínky z let krize a nezaměstnanosti, Praha-Bratislava 1961, str. 100.

82) Tisky k tésnopiseckým zprávám o schůzích posl. sněm. NS RČS, III. vol. obd., Interpelace posl. Babela a soudr. č. 2459/III ze dne 19.12.1933 min. sprav.

věznů" a o věznicích-kuchařích, že "týrají hladové žaludky svých spolutrpicích".⁸³⁾

Není bez zajímavosti uvést fakta o poměrech v tomto směru ve věznici v Praze na Pankráci, která byla přednesena komunistickou poslankyní v parlamentě v roce 1934 a která poslanci vládních koaličních stran se ani nepokoušeli vyvracet: "Např. jen v pankrácké věznici činí položka na jednoho vězně denně se vším, to znamená, že je do toho započítán i ošetřující personál, Kč 2,34, nebo-li na oběd pro jednoho vězně se vydává na Pankráci Kč 1,13. Tento oběd sestává velmi často v týdnu z takové stravy: Dostane se mizerná polévka, v celém kýblu té polévky není ani 1 dkg sádla nebo něčeho podobného, nato černé brambory, ke kterým se dostane shnilý tuřín nebo shnilá zelenina podobného druhu..."⁸⁴⁾

V oficiální publikaci ministerstva spravedlnosti z roku 1930 o československém vězeňství je uvedeno, že v celostátním průměru činil v roce 1928 náklad na stravu, oděv, světlo a otop na jednoho vězně na den cca 6 korun. Celý náklad je ovšem mnohem vyšší s ohledem na vězeňský personál a na zařízení a udržování vězeňského ústavu. V téže publikaci jsou některé údaje o denních nákladech na stravování jednoho trestance v různých trestnicích v roce 1928, např. v Leopoldově činil Kč 3,75, v Plzni na Borech Kč 4,60, ve státní polepšovně "Komenského ústav" v Košicích Kč 3,65 atd.⁸⁵⁾ Údaje v oficiálních publikacích tedy neodpovídaly skutečnosti. Přirozeně, vždyť tyto údaje v oficiálních publikacích byly určeny pro veřejnost.

VYKOŘIŠŤOVÁNÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ VĚZŇŮ

Pracující ve věznicích a trestnicích byli mnohem krutěji vykořisťováni než pracující všeobecně. A jejich sociální práva se vlastně rovnala nule. Vždyť šlo o vězně, kteří vlastně byli zbaveni své osobní svobody, s nimiž pak mocenské orgány státního aparátu vládnoucí buržoazie mohly nakládat skutečně podle své vůle. Věznů bylo použito dokonce vůči stávkujícím dělníkům jako stávkokazů. A je třeba poznamenat, že vězňové k této stávkokazecké činnosti byli jednak donuceni mocensky,

⁸³⁾ Š p e r k o v á D., 1/4 hodiny za mřížemi. Č. Budějovice 1937, str. 8, 12, 15, 22.

⁸⁴⁾ Těsnopisecká zpráva o 349. schůzi posl. sněm. NS RČS, III. vol. obd., 11. zas. dne 28.11.1934, Projev posl. Hodinové-Spurné.

⁸⁵⁾ Vězeňství v Československé republice. Vydalo min. sprav, Praha 1930, str. 8-49.

ale též pod tlakem hladu, když jim byla dána možnost alespoň po dobu stávkokazectví se pořádně najíst. Vězňové byli jako vyhladovělí lidé demoralizováni a pak jídlem korumpováni. Přitom se svobodně rozhodovat nemohli.

Vězňové pracovali nejenom na tzv. režijních pracích, tj. v souvislosti s udržováním provozu ve věznici, ale i v různých provozovných a dílnách, spravovaných věznicemi nebo trestnicemi, které pracovaly pro různé firmy nebo organizace. A kromě toho pak byli k dispozici jako levná pracovní síla pro soukromé podnikatele. Přitom podle platných předpisů "neměli žádný nárok na odměnu za svou práci". Vězňové byli totiž podle těchto předpisů "propůjčováni na venkovské práce za mzdu soukromníkům", ovšem jejich mzda připadala státu k úhradě nákladu výkonu trestu. Avšak vězeň dostával za pracovní výkon tzv. pracovní odměnu ve výši cca Kč 1,50 za den. Vězeň mohl polovinu z toho obnosu věnovat na nákup jídla, mýdla atd., druhá polovina šla povinně na úspory, které se mu pak vydaly při propuštění.⁸⁶⁾ Tedy "propůjčování vězně na venkovské práce" znamenalo ve skutečnosti vykořisťování jeho pracovní síly. Např. vězňové trestnice v Leopoldově jako velmi laciná pracovní síla pracovali pro továrnu na nábytek, která patřila soukromíkovi, jenž uzavřel se správou trestnice smlouvu o "propůjčení trestanců na sedm let" (od roku 1926 do roku 1933), čímž mu bylo umožněno úspěšně konkurovat živnostníkům a jiným výrobcům nábytku, neboť mohl prodávat pak levněji své výrobky. Tito živnostníci a výrobci nábytku totiž museli svým dělníkům vyplácet obvyklou přiměřenou mzdu, podstatně vyšší než se platilo za práci vězňů správě trestnice. Tím se vlastně v době hospodářské krize ztížilo postavení nezaměstnaných, místo nichž pak pracovali vězňové.⁸⁷⁾

Byl to skutečně krutý způsob vykořisťování vězňů. V mnohých věznicích nebo trestnicích pak vězňové šili pytle nebo lepili sáčky atd.

Vězňové při těchto pracech prakticky neměli žádná sociální práva. Např. v roce 1926 byl ve věznici krajského soudu v Opavě malířský pomocník R. Gebauer, který jako vězeň na příkaz správy věznice vykonával různé malířské práce v budově krajského soudu. V srpnu 1926 při plnění uložených úkolů bez své viny se zřítíl z druhého patra do přízemí, když se pod ním zlomil žebřík. V důsledku úrazu utrpěl těžká zranění na těle a po dlouhém léčení byl pak propuštěn jako věčný mrzák. Justiční správa mu vyplatila jednorázově částku Kč 600 s tím, že se musel

⁸⁶⁾ Vězeňství v Československé republice. Vydalo min. sprav, Praha 1930, str. 8; F. V. P r o c h á z k a, O žaláři, jeho dějinách a organizaci, Praha 1925, str. 22.

⁸⁷⁾ Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích posl. sněm. NS RČS, III. vol. obd., 3. zas. Interpelace posl. Vaňka a druhů č. 801/IX ze dne 20.11.1930 min. sprav.

zřící všech nároků na náhradu škody event. dalších nároků, které mu vznikly z toho, že utrpěl úraz při práci ve vazbě na příkaz justiční správy.⁸⁸⁾

Státní aparát se přičiňoval lámat některé stávky, zejména pak stávky zemědělského dělnictva i tím, že nasazoval masově jako stávkokazy vězně, trestance. Toto počínání státního aparátu bylo vůči dělnictvu krajně provokativní, neboť vězňům poskytoval zvýšenou "ochranu" silnými četnickými oddíly před "terorem" stávkujících, stávkových hlídek. Tak např. při stávce zemědělského dělnictva na jižním Slovensku v roce 1928 pracovali vězňové, dopravení z věznice v Nitře, v mnohých obcích na Nitransku, jako v Horních Krškanech, Ivance, Branči, Velkých Janíkovcích atd., jako stávkokazové.⁸⁹⁾

Nasazování vězňů jako stávkokazů se odvážil státní aparát častěji jen na Slovensku a Zak. Ukrajině. V českých zemích bylo používáno vězňů a trestanců jen na počátku dvacátých let, státní aparát musel zde pro pobouření veřejnosti od dalšího používání vězňů jako stávkokazů upustit. Trestanců bylo používáno místo zemědělských dělníků např. v roce 1920 v okrese Hrotovice, proti němuž tehdy protestovala odborová organizace zemědělských dělníků.⁹⁰⁾ Na Slovensku a Zak. Ukrajině si vládnoucí buržoazie mohla dovolit častější používání trestanců jako stávkokazů, neboť zde odpor lidu byl potlačován hlavně pomocí mocenských prostředků mnohem surověji než v českých zemích a úřady se zde mnohem méně staraly o veřejné mínění.

Státní aparát tedy neomezoval jen na pasivní boj proti stávkujícím, ale dával statkářům dokonce i stávkokazy v podobě vězňů a trestanců, aby svým aktivním zásahem pomohl zlomit boj stávkujících. A že šlo o skutečně spravedlivý boj stávkujících, o tom svědčí např. skutečnost, že právě stávkující zemědělství dělníci v roce 1928 na Slovensku, jejichž boj měl být také zlomen i pomocí trestanců jako stávkokazů, jak jsme na to poukázali výše, bojovali tehdy proti hladovým mzdám 5-8 Kč na den.⁹¹⁾

Vládnoucí buržoazie ovšem tuto aktivní stávkokazovskou provokativní

⁸⁸⁾ Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích posl. sněm. NS RČS, II. vol. obd., 6. zas., Interpelace posl. Matznera a druhů č. 1548/VIII ze dne 16.3.1928 min. sprav.

⁸⁹⁾ APMV 1925-1930, X/ST/5/2, 8921/28 - J. M l y n á r i k , Štrajkové boje na Slovensku. Sv. II. Zemerobotníci v rokoch 1919-1929. Bratislava 1961, str. 302; Těsnopisecká zpráva o 140. schůzi posl. sněm. NS RČS, II. vol. obd. 6. zas. dne 12.6.1928. Projev posl. Landové-Štychové.

⁹⁰⁾ STA Brno, ZSP pres. č. 15291/20 - C é s a r J. - O t á h a l M., Hnutí venkovského lidu v českých zemích v letech 1918-1922, Sborník dokumentů. Praha 1958, str. 167.

⁹¹⁾ Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích posl. sněm. NS RČS, II. vol. obd. 6. zas. Interpelace posl. Jurana a soudr. č. 1560/IX. ze dne 9.5.1928 min. sprav.

praxi státního aparátu lživě prezentovala veřejnosti, neboť v oficiální publikaci⁹²⁾ nemluví o stávkokazecké činnosti vězňů pod ochranou četníků, ale jen o "propůjčování trestanců k zemědělským pracím mimo trestnici", které se "omezuje se zřetelem na zájem dělnictva tak, že se trestanci propůjčují jen, když žadatel (tj. velkostatkář - pozn. K. V.) předloží potvrzení příslušné okresní politické správy, že tím nebudou ohroženy zájmy místního dělnictva". Toto tvrzení je zcela lživé, neboť "ochrana" vězňů četnictvem byla vždy poskytována na základě příkazu okresního hejtmána resp. náčelníka. Nehledě ovšem na úmyslné překrucování skutečnosti o použití vězňů jako stávkokazů, doznala takto buržoazie i oficiálně samotný fakt používání vězňů jako stávkokazů na základě opatření státního aparátu.

LITERATURA A ČETBA VE VĚZEŇSKÝCH ÚSTAVECH

Státní aparát se snažil vězňice a trestnice přísně izolovat od vnějšího světa a zabránit tomu, aby vězňové a trestanci byli informováni o politickém dění, o třídním boji doma i v zahraničí. Například v polovině roku 1919 v trestnici v Mírově podle zprávy vrchního státního zastupitelství v Brně předložené ministerstvu spravedlnosti, "vězňů žádných novin ku čtení nedostávají", pouze "jeden vězeň předplácí "Zlatou Prahu", jeden odborný časopis pro obuvníky", a pro knihovnu trestnice správou trestnice "předplácí se pouze Ludmila, knihnice obsahu náboženského".⁹³⁾ V Čechách byl stejný stav. Např. státní zastupitelství v Praze učinilo v březnu 1919 dotaz na ministerstvu spravedlnosti, zda vězňům trestnic "může být povoleno odebírání a čtení denních listů a časopisů bezzávadného obsahu". Tento dotaz byl činěn proto, že v trestnicích v Čechách, kde v té době žádné noviny nebo časopisy připuštěny nebyly, několik vězňů žádalo povolení, aby si směli na vlastní náklady dávat posílat některé časopisy. Vrchní státní zastupitelství v tomto svém přípisu upozornilo ministerstvo, že "rozšiřováním denních listů v trestnicích bez výběru časopisů i vězňů, jimž by toto povolení se udělilo, mohlo by uvolnit kázeň a způsobit zejména v nynějších bouřlivých dobách též jitření mezi vězňi, tím ohrozit bezpečnost a pořádek v trestnicích".⁹⁴⁾ Ministerstvo spravedlnosti pak na základě to-

92) Deset let Československé republiky, sv. I, Praha 1928, str. 508.

93) SÚA Praha, MS Tr. ř. 2, 1919-1939, krab. 483, š. 8678/19.

94) SÚA Praha, MS Tr. ř. 2, 1919-1939, krab. 482, š. 5643/19.

hoto dotazu v červnu 1919 nařídilo, aby v trestnicích "byl zachován i nadále beze změny" režim býv. monarchie z roku 1903, podle něhož lze výjimečně povolit "vězňům schopným duševních prací" na náklady vězně četbu "úředních novin a jiných občasných tiskopisů zcela bezzávadného obsahu". A ministerstvo toto opatření odůvodnilo tím, že v "nynější době, kdy je denní tisk ovládán zájmy jednotlivých politických stran a u zastávání zájmů těch používá mnohdy prostředků způsobilých vzbudit nenávisť jednotlivých politických stran proti sobě, ... veškeré denní listy a časopisy sledují obsahem svým určité politické cíle" a proto "čtení tiskopisů takových mohlo by míti v zápětí uvolnění kázně, způsobení jítření mezi vězni a tím ohrožení pořádku a bezpečnosti v trestnicích."⁹⁵⁾ Ovšem postupem času i úřední noviny se zdály být pro vězně nebezpečné a mohly ohrozit podle názoru ministerstva spravedlnosti "pořádek a bezpečnost" v trestnicích a věznicích a proto od roku 1923 přistoupilo k vydávání speciálního týdeníku pro vězně, "Novin".

Ústřední postavou při "výchovném a mravně kulturním působení" na vězně ve věznicích a trestnicích, byl kněz, "duchovní správce", jak byl oficiálně označován. Jeho činnost směřovala k "probuzení svědomí" a k "vážné výchově občansko-mravní" vězňů.⁹⁶⁾ Tuto svou činnost rozvíjel zejména formou bohoslužeb a tzv. náboženských hodin. V náboženských hodinách duchovní správce s vězni "probíral a zdůvodňoval nejdůležitější pravdy náboženské", dále s nimi "probíral zásady mravní" podle náboženských hledisek, přitom byla "zvláštní pozornost věnována 4., 5., 6. a 7. přikázání božímu a povinnostem v nich obsaženým". Přednášel jim též o "povinnostech, jež má občan ku svému státu a o lásce k vlasti". Při těchto náboženských hodinách věnoval též "několik hodin přednáškám o hnutí protialkoholním".⁹⁷⁾ Duchovní správce předkládal každoročně ve výroční zprávě správy věznice nebo trestnice svou vlastní zprávu ministerstvu spravedlnosti, které se pak mohlo na konkrétních číslech přesvědčovat o "výchovném" působení na vězně, neboť "mravní výchova" vězňů byla číselně vykázána v rubrikách o "návštěvách na bohoslužbách", o "přijetí svatých svátostí", jakož i o "zaoptření umírajících". Ovšem mnohotvárná "výchovná" a "mravně kulturní" činnost duchovního správce shora uvedenou činností nebyla ještě ani zdaleka vyčerpána. Jemu byla též svěřena důležitá agenda cenzurování dopisů, jednak odeslaných vězni nebo došlých vězňům. A kromě toho pak duchovní správce podával posudky o knihách, o jejichž četbu někteří vězňové žádali. Duchovní správce tedy určoval svým posudkem "vhodnost" nebo "ne-

95) SÚA Praha, Tr. ř. 2, 1919-1939, krab. 482., č. 8967/19.

96) Vězeňské předpisy. Část I. Praha 1921, str. 57.

97) SÚA Praha, MS St. krab. 388, č. 10836/22.

vhodnost" knih, které si chtěli vězňové přečíst.⁹⁸⁾ Duchovní správce byl tedy nejdůležitější osobou, která ve věznicích a trestnicích rozhodovala o ideovém působení na vězně, o jejich duchovním životě ve věznicích, tj. bral nejaktivnější úlohu na mravním a politickém mrzačení vězňů, jejich demoralizování a jakékoliv duševní demobilizaci. Duchovní správce měl funkci vězně duševně ubíjet.

O stavu knihoven ve věznicích a trestnicích, a hodnotě knih v nich nás výstižně informují některá fakta. Např. ve věznici zemského soudu trestního v Praze a na Pankráci na začátku roku 1921 dávali vězňům číst modlitební knihy a zpěvníky, v nichž vedle rakouské hymny byl i text modlitby za býv. císaře Františka Josefa a za celý rakouský panovnícký dvůr. Tuto "literaturu" dávala justiční správa k dispozici zejména zatčeným účastníkům prosincové generální stávky roku 1920.⁹⁹⁾ V téže věznici v roce 1931 bylo ve vězeňské knihovně 4 201 knih zábavných a poučných a 2 583 knih náboženských a školních učebnic.¹⁰⁰⁾ Počty knih v knihovnách okresních soudů v obvodu krajského soudu trestního v Praze byly: v Brandýse n. L. 160 knih, v Dobříši 90 knih, v Hořovicích 45 knih, v Kralupech 40 knih, v Kladně 130 knih, v Mělníku 54 knih, v Příbrami 60 knih, ve Slaném pouze 3 knihy, v Říčanech 64 knih a v Č. Brodě nebyla ani jediná kniha.¹⁰¹⁾ Vězňové byli odkázáni na knihy z vězeňské knihovny a k četbě jiných knih museli mít zvláštní povolení. A aby vězňové se nemohli dostat ke skutečně hodnotné literatuře, vydal ministr spravedlnosti v roce 1923 výnos, kterým stanovil, že "přístupny jsou jen knihy a časopisy technicky nebo vědecky odborné, s naprostým vyloučením knih a časopisů zábavných, politicky, národnostně nebo sociálně stranických, propagačních nebo jinak z důvodů kázeňských nevhodných".¹⁰²⁾ Přirozeně, že při tomto opatření šlo o to, aby bylo zabráněno uvězněným osobám číst jakoukoliv marxistickou literaturu. Přestože výnos ministra spravedlnosti výslovně připouštěl "vědeckou odbornou" literaturu, nebyla povolena funkcionářům nebo členům KSČ, kteří ve vazbě žádali o povolení nechat si poslat do vazby a tam číst teoretická, vědecká díla marxistická. Např. v roce 1928 byla žádost redaktora Rudého práva J. Kozáka o povolení četby knihy Lenina, Materialismus a empiriokriticismus, zamítnuta správou věznice v Praze na Pankráci a to na základě "odborného" posudku duchovního správce vězni-

98) Vězeňské předpisy, Část I, Praha 1921, str. 57, 79.

99) Rudé právo, 30.1.1921.

100) SA Praha, ZST 1933-1934, P-23, krab. 80, č. 3446/32.

101) Tamtéž.

102) SA Praha, ZST 1924-1939, P-16, krab. 59, č. Pres. 1026/24.

ce s odůvodněním, že kniha je "závadná ve smyslu důvěrného výnosu ministerstva spravedlnosti" a že "spis je sice obsahu filosofického, ale přitom nadávavý a štvavý".¹⁰³⁾ Anebo: komunistickému funkcionáři J. Dostálovi byla v březnu 1931 správou věznice v Praze na Pankráci zamítnuta žádost o povolení číst Leninovu práci Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu a Pjatnického Paměti bolševika, taktéž na základě negativního posudku duchovního správce věznice.¹⁰⁴⁾ Jinému komunistovi bylo ve stejné věznici odepřeno dát povolení v červenci 1931 číst knihu N. Bucharina Teorie historického materialismu, a to s odůvodněním, že "jest rázu čistě komunistického, pročtež se pro četbu ve věznici nehodí", jak to shledal pan duchovní správce věznice.¹⁰⁵⁾

Skutečný smysl této praxe a pravý smysl státního aparátu bezpečně nám vysvětlí obsah přísně důvěrného pokynu ministerstva spravedlnosti z roku 1925, který zůstal plně v platnosti do konce existence buržoazního Československa. V tomto pokynu se poukazuje na to, že "zavření komunisté dobu svého uvěznění znamenitě využijí k doplnění resp. prohloubení jak všeobecných, tak i komunistických vědomostí, své spoluvězně přesvědčují a získávají pro komunismus", že je nebezpečí, že pro ně pak "studiem děl národohospodářských, speciálně pak spisů Marxových, stávají se tak vězení jakýmsi universitami". Proto ministerstvo uložilo správám věznic "znemožnění využívání věznic k tomuto doplnění vzdělání" pečlivým "výběrem a povolováním četby". Dále jim uložilo věnovat "zvláštní péči a opatrnost při obcování vězňů", aby se tak zabránilo rozšiřování komunistických ideí mezi vězni.¹⁰⁶⁾

Pokud jde o knihy a vůbec literaturu v trestnicích, zde byla situace ještě horší než ve věznicích. Především, odsouzené osoby, které si zde odpykávaly trest na svobodě, byly úplně odkázány na knihovnu trestnic, žádné jiné knihy jim povoleny nebyly. Obraz knihoven v trestnicích dostatečně znázorňuje např. stav knihovny začátkem roku 1922 v trestnici v Mírově, kde bylo celkem 5 189 knih a publikací včetně časopisů, ovšem z toho bylo 1 136 náboženských děl a 259 modlitebních knih.¹⁰⁷⁾

103) SA Praha, ZST 1924-1939, P-16, krab. 59, č. Pres 337/28.

104) SA Praha, ZST 1929-1931, P-16, krab. 60, č. Pres 1417/31.

105) SA Praha, ZST 1929-1931, P-16, krab. 60, č. 3809/31.

106) SA Praha, ZST Praha 1926-1938, P-27, krab. 90, č. Pres 1210/26.

107) SÚA Praha, MS St, krab. 388, č. 10836/22.

VYŠETŘOVACÍ VAZBA JAKO NÁSTROJ PERZEKUCE

Vazba v soudních věznicích byla dvojího druhu, tzv. vazba vyšetřovací, a pak vazba trestní. Vyšetřovací vazba - vazba do právoplatnosti odsuzujícího rozsudku - měla podle zákona zajistit nerušený průběh vyšetřování. Vazba trestní pak zajišťovala výkon trestu, který byl uložen rozsudkem. Ovšem skutečný účel a vlastní smysl obou těchto vazeb, jak již bylo vpředu naznačeno, zcela setřel rozdíl ve smyslu zákona. Vyšetřovací vazba sloužila vládnoucí buržoazii stejně jako trestní vazba, jako prostředek represe a perzekuce revolučního dělnického a komunistického hnutí. Tento skutečný smysl vyšetřovací vazby zvláště vynikl v těch případech, kdy vládnoucí buržoazie se snažila inscenovat provokační procesy proti funkcionářům KSČ na základě vykonstruovaných materiálů. V takových případech došlo k zatčení a k zahájení trestního řízení na základě vykonstruovaných a provokačních materiálů, pod záminkou vyšetřování byli funkcionáři KSČ drženi ve vyšetřovací vazbě a samotného trestního řízení, resp. vyšetřování, bylo buržoazním a reformistickým tiskem zneužito k rozpoutání lživého a pomlouvačného tažení a špinění KSČ. I když pak často nedošlo ani k podání obžalovacího spisu a obvinění byli z vazby propuštěni, bylo dosaženo účelu, který byl buržoazí sledován. Jednak byli funkcionáři strany vytrženi z politické činnosti a byla jim znemožněna organizátorská a politická činnost v zájmu pracujících a proti vládnoucí buržoazii, jednak pak pomlouvačnou kampaní proti KSČ na základě neopodstatněného vyšetřování a vazby byly masy podle přání vládnoucí buržoazie politicky ovlivňovány a dezorientovány.

Z množství konkrétních případů uvedu zde několik typických. V roce 1925 v době předvolební potřebovala vládnoucí buržoazie jednak oslabit vedoucí funkcionářské kádry KSČ a jednak kvedení agitace kompromitující materiál proti KSČ. V červenci 1925 byla náhle provedena policejní prohlídka v sekretariátu KSČ a byl zatčen tajemník Jílek. Bylo proti němu zavedeno trestní řízení pro špionáž ve prospěch Sovětského svazu, neboť podle obvinění, které proti němu bylo vzneseno, měl vyzvídat skutečnosti "o válečné moci státu" tím, že v roce 1921 "žádal soupis zbraní ve skladišti v Písku", při čemž toto obvinění bylo vykonstruováno na základě podvrženého dopisu. Krátce po Jílkovi byl zatčen Houser a obviněn spolu s Neurathem z "velezrádných styků" s Moskvou, tj. s Komunistickou internacionálou, odkud měli podle vykonstruovaného obvinění v roce 1920 obdržet "peníze a brilianty" na propagační a organizační práci a dále, že připravovali atentát na Masaryka. Na základě takto provokačně vznesených obvinění rozpoutal všechen buržoazní a reformistický tisk v předvolebním období pomlouvačnou kampaň proti KSČ

a snažil se veřejné mínění protikomunisticky zpracovávat a usměrnit. Tento provokační proces proti jmenovaným, opírající se o podvržený dopis a o jedinou výpověď ze strany vyloučeného a později policií koupeného konfidenta, agents-provokatéra, nemohl být přirozeně soudně ukončen, žaloba musela být pak po volbách, v únoru 1926 odvolána a trestní řízení muselo být zastaveno. Vládnoucí buržoazie nemohla riskovat věc soudně projednávat, neboť by se musela silně kompromitovat. Ostatně účelu bylo dosaženo, několikaměsíčním vězením vedoucích funkcionářů a pak využitím případu k protikomunistické předvolební agitaci, bylo prakticky dosaženo toho, co vládnoucí buržoazie mohla bez rizika učinit k ochromení vedení KSČ a k organizování kompromitující pomlouvačné kampaně proti KSČ v předvolebním období.¹⁰⁸⁾

V roce 1933, v době velkého útoku vládnoucí buržoazie na KSČ, používal státní aparát k perzekuci komunistických funkcionářů těch nejšpinavějších metod. Takovým typickým příkladem z té doby, je pokus policejního ředitelství v Ostravě, které se snažilo dosáhnout soudní perzekuce několika funkcionářů a kompromitace strany tím, že vykonstruovalo provokaci se "špionáží GPU" na Ostravsku. Použilo k tomu členu komunistické sekce mládeže, německého příslušníka, který měl být policií vypovězen a kterého pod hrozbou vypovězení z Československa donutilo k sepsání rusky psaného dopisu, opatřeného podpisem komisaře GPU. Tento podvržený dopis, který měl pak být nalezen u funkcionáře KSČ, měl sloužit jako jasný "důkaz" o protistátní a špionážní činnosti komunistů na Ostravsku. Ostravské policii se tento špinavý provokační kousek nepodařil díky bdělosti soudruhů. Neopak, policie byla veřejně odhalena, s ostudou musela provokaci ukončit.¹⁰⁹⁾

Bratislavská policie vykonstruovala v roce 1933 proti skupině mladých komunistů v Bratislavě obvinění, že tito "vstoupili do sovětské organizace GPU a zúčastnili se jako agenti činnosti uvedené organizace, jejímž cílem je provedení revoluce a tedy násilná změna demokraticko-republikánské formy státu". Členové této skupiny byli obžalováni proto pro přípravu úkladů proti státu¹¹⁰⁾ a postaveni před soud. Ovšem krajský soud v Bratislavě byl nucen je zprostit obžaloby, neboť policejní provokace byla tak zjevně hrubá a primitivní, že ani soud nechtěl riskovat vynést odsuzující rozsudek.¹¹¹⁾

Zvláště jasným případem, kdy šlo o umlčení a vyřazení z politické

¹⁰⁸⁾ Rudé právo, 18.7.1925, 5.8.1925, 26.9.1925, 8.10.1925, 17.10.1925, 1.1.1926, 4.2.1926, 9.2.1926.

¹⁰⁹⁾ Těsnopisecká zpráva o 224. schůzi posl. sněm. NS RČS III. vol. obd., 7. zas. dne 4.2. a 21.2.1933. Projev posl. Klimenta.

¹¹⁰⁾ Podle § 2 zák. na ochr. rep.

¹¹¹⁾ Archív krajského soudu v Bratislavě, rozs. č. Tk XI 2574/33 ze dne 16.12.1933.

činnosti poslance KSČ na základě neexistujícího trestného činu a obvinění, je případ poslance KSČ Kučery, který byl v roce 1934 vzat do vyšetřovací vazby, v níž byl 8 měsíců. Nebyl ani jednou vyslechnut a pak byl prostě propuštěn a tím se celé řízení proti němu skončilo. Stal se pro koaliční vládní strany nepohodlným, protože ve svých parlamentních projevech odhaloval jejich protidělnickou politiku.¹¹²⁾

Nutno si uvědomit, že počet osob, které byly ve vyšetřovací vazbě, nebyl malý, bereme-li tento počet v ročním průměru. Přitom nerozhodoval jedině počet, ale též délka vazby, která rozhodně kvalitativně ovlivnila skutečný politický smysl této vyšetřovací vazby, tj. její účel potlačovat a zneškodňovat revoluční a protikapitalistickou činnost. Přirozeně, že zde mám na mysli vazbu osob více či méně vědomě angažovaných v třídním boji proti kapitalismu, zejména na půdě revolučního dělnického nebo komunistického hnutí. O této skutečnosti nás může přesvědčit statistika:¹¹³⁾

Rok	Počet obviněných v ČSR, u nichž vyšetř. vazba trvala		
	do 1 měsíce (abs. počet)	od 1 měsíce do 3 měsíců (abs. počet)	přes 3 měsíce (abs. počet)
1925	22.296	4.097	887
1926	26.382	4.269	1.046
1927	26.436	5.544	1.256
1928	26.952	5.635	1.381
1929	22.656	4.329	1.036
1930	21.637	4.799	1.486
1931	21.540	4.732	1.463

Údaje této tabulky se týkají pouze počtu osob ve vyšetřovací vazbě ve věznicích krajských soudů - nikoliv okresních soudů. Přičemž jsou to jediné údaje v tomto směru, které máme k dispozici z materiálů oficiální statistické služby předmnichovského Československa. V hrubých rysech tedy bylo celostátně v soudní vyšetřovací vazbě ročně celkem na třicet tisíc osob. Bohužel nelze z toho počtu zjistit přesný počet osob v souvislosti se stíháním a perzekucí revolučního dělnického a komunistického hnutí. Pečlivý průzkum archívních materiálů justičních úřadů na různých místech z příslušných let dává možnost konstatovat, že významný podíl těchto v tabulce uvedených vazeb se týká právě revolučního dělnického a komunistického hnutí. V této souvislosti není bez zajímavosti, že oficiální statistická služba ČSR po roce 1931 údaje o počtu a délce vyšetřovacích vazeb již vůbec nesbírala a proto je ani nepublikovala. Patrně usoudila, že by tyto počty mohly sloužit

¹¹²⁾ Těsnopisecká zpráva o 346. schůzi posl. sněm. NS RČS, III. vol. obd., 11. zas. dne 7.11.1934. Projev posl. A. Zápotockého.

¹¹³⁾ Trestní statistika z RČS v letech 1923-1927 SÚS Praha 1931, str. 13; Trestní statistika RČS za léta 1928-1931, SÚS Praha 1937, str. 6.

jako kompromitující materiál dokazující perzekuční povahu vyšetřovacích vazeb a soustavné zneužívání instituce vyšetřovací vazby proti revolučnímu dělnickému a komunistickému hnutí. Ovšem státní aparát a jeho justiční složka i po roce 1931 používala zcela systematicky instituce vyšetřovací vazby jako nezákonného perzekučního prostředku proti funkcionářům nebo příslušníkům revolučního dělnického a komunistického hnutí. Např. ve věznici krajského soudu v Liberci bylo v roce 1933 ve vazbě 7 členů KSČ, kteří byli takto ve vazbě drženi přes 3 měsíce na základě vykonstruovaného provokačního materiálu, pod záminkou podezření z vyzvědačství a velezrady. Když již i vyšetřujícímu soudci se délka nezákonné vazby zdála být trochu dlouhá, chtěl obviněné propustit na svobodu, ale v tom liberecké policejní ředitelství ve snaze prodloužit vazbu a takto prakticky zneškodnit komunisty, předložilo soudu dodatkem další doplňující "materiály", které opět pak jen formálně mohly legalizovat nezákonné počínání justičních orgánů protahujících vazbu bez opodstatnění a bez skutečného zákonem požadovaného důvodu.¹¹⁴⁾ Anebo: Přes 4 měsíce byli drženi ve vyšetřovací vazbě ve věznici krajského soudu v Novém Jičíně v roce 1933-1934 četní členové KSČ a Rudých odborů. Vyšetřování proti nim se uměle protahovalo přesto, že byli obviněni jen z toho, že zcela legálními prostředky bojovali proti fašizaci režimu a hájili svá politická práva. Mnozí z nich měli rodinu, někteří dokonce měli 6 dětí. Byli bezdůvodně drženi v perzekuční vazbě přesto, že KSČ protestovala proti vazbě a požadovala jejich propuštění. Státní aparát jednak vyšetřování sabotoval, jednak vazbu prodlužoval bez jakéhokoliv opodstatnění. A přitom bylo takto ve vazbě na 18 osob.¹¹⁵⁾ Skutečným účelem i této vazby bylo izolovat aktivní bojovníky, aby se nemohli zúčastnit třídního boje.

Ve statistických materiálech oficiální statistické služby buržoazního Československa jsme našli mimořádně cenný materiál, který - bohužel - se týká jen let 1918-1922 a území českých zemí:¹¹⁶⁾

Rok	Počet zatčených a obviněných v abs. číslech	Z úhrnu zatčených osob obžal. podána			
		byla		nebyla	
		abs. počet	rel. počet	abs. počet	rel. počet
1919	24.166	10.045	41,6	14.121	58,4
1920	30.266	15.115	49,9	15.151	50,1
1921	29.873	15.406	51,6	14.467	48,4
1922	25.403	11.044	43,5	14.359	56,5

114) Těsnopisecká zpráva o 265. schůzi posl. sněm. NS RČS, III. vol. obd. 8. zas. dne 26.4.1933. Projev poslance Hadka.

115) Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích posl. sněm. NS RČS, III. vol. obd. 9. zas. Interpelace posl. Čížinské a soudr. č. 2489/VI ze dne 23.2.1934 min. sprav.

116) Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1919-1922. SÚS Praha 1925, str. 17.

V této tabulce uvedené údaje se týkají vazeb u sborových soudů I. stolice (krajských soudů) pouze v českých zemích. Netýkají se tedy vazeb ve věznicích okresních soudů. Naprosto přesně ukazují, že zhruba nejméně polovina vazebních případů - výjimku tvoří rok 1921 s 48,4 % - skončila tím, že ani k podání obžalovacího spisu nedošlo, tj. že trestní řízení bylo zastaveno ještě v průběhu vyšetřování a tím tedy vůbec nedošlo k soudnímu projednávání. Vládnoucí buržoazie přirozeně nemohla mít zájem, aby tyto údaje sbírala i v dalších letech, tyto údaje totiž by silně kompromitovaly její justiční službu a vůbec její "výkon spravedlnosti". Proto pro další léta již statistické údaje v tomto směru chybějí vůbec. V každém případě shora reprodukované údaje přesvědčivě prokazují, že vyšetřovací vazba z hlediska potřeb buržoazie sloužila i k realizaci přímé represe a perzekuce pracujících a tím jaksi plnila funkci trestu. Sloužila tedy k legalizaci násilného zbavení svobody pracujících tam, kde vazba nebyla ani formálně zákonem opodstatněna. A nadto údaje jednotlivých let dokazují, že nešlo o ojedinělé případy, ale o systém.

FYZICKÉ NIČENÍ VĚZŇŮ

Celkové podmínky života a pobytu ve věznicích a trestnicích, zejména pak zdravotně závadné hygienické poměry a nedostatečné stravování, odsoudily již samy o sobě vězně k pomalému odumírání. Nemáme zde na mysli jen případy sebevražd, kterých bylo přirozeně mnoho. Např. ve věznici na Pankráci v roce 1931 spáchalo sebevraždu celkem 5 osob.¹¹⁷⁾ Tento počet odpovídal zhruba ročnímu průměru v této věznici. Spíše máme na mysli ty případy úmrtí, k nimž došlo zejména v důsledku procesu celkového oslabení organismu, vyvolaného působením podmínek vězeňského života. Přirozeně, že lékařská služba ve věznicích a trestnicích byla jen formální a nemohla v žádném případě byť i jen paralyzovat ničivé a zhoubné působení procesu pomalého odumírání. Ostatně tato služba měla hlavně za úkol jaksi legalizovat jednotlivé případy úmrtí a vzbudit zdání, že jde o "přirozenou" smrt a nikoliv o smrt způsobenou podmínkami života ve vězení. O práci této lékařské služby, která vlastně preventivně v žádném případě nemohla přicházet v úvahu, jak jsme se přesvědčili na materiálech o nedostatečných hygienických a zdravotních podmínkách ve věznicích a trestnicích, se však můžeme ještě přesvědčit

¹¹⁷⁾ SA Praha, ZST Praha 1933-1934, P-23, krab. 80, č. Pres 3446/32.

i z jiného aspektu. Vybrali jsme si jeden typický doklad, který nám alespoň v hrubých rysech pomůže hodnotit lékařskou službu ještě z jiného hlediska. V lékařské zprávě o zdravotním stavu vězňů ve věznici na Pankráci za rok 1930 je uvedena vězeňkyně M. Hašková jako často nemocná, při čemž její nemoc je lékařem kvalifikována jako "hysterie", ale vedle tohoto čistě lékařsky odborného výrazu je v poznámce uvedeno, že se jedná o "komunistku".¹¹⁸⁾ Jak je tedy vidět lékař, úřední lékař, který měl za úkol léčit vězně bez ohledu na jejich politické přesvědčení a bez ohledu na kvalitu deliktu, za který byli vězňové odsouzeni, léčil jaksi "politicky", tj. léčil nebo neléčil podle politické orientace celkové trestní politiky buržoazního Československa. Jak jinak lze vysvětlit lékařský nález, kde vedle nemoci je poznámka o politickém smýšlení nemocného?

Komunista Pinta, který si odpykával trest ve věznici na Pankráci, který nastoupil do věznice v červenci 1928 úplně zdrav, při nedostatečné a nechutné stravě a pro nesprávné větrání cely, jak to uvedl krátce před svou smrtí ve stížnosti státnímu zastupitelství, koncem roku 1928 onemocněl zápalom plic a zemřel.¹¹⁹⁾

V roce 1934 byl obchodní příručí I. Stark pro účast na stávce v Mukačevě na Zak. Ukrajině zatčen a dodán ke stíhání pro pobuřování do věznice krajského soudu v Berehově. Ve vazbě onemocněl a dožadoval se lékařského ošetření, které mu však správa věznice odepřela. Ve spravedlivé sebeobraně zahájil hladovku, ve které - ač nemocen - setrval 6 a půl dne, než se jeho věznitelé rozhodli ho dát již smrtelně nemocného do nemocnice kde 15.10.1934 umřel na oboustranný zápal plic.¹²⁰⁾ Šlo zde o jasné, vědomé, fyzické zničení politického vězně.

Dne 6. července 1934 byl z věznice plzeňského krajského soudu po odpykání 8 měsíční vazby propuštěn J. Böhm z Kraslic, který byl odsouzen pro účast na demonstraci za práci a chléb. Když po svém propuštění byl uvítán svými soudruhy na nádraží v Kraslicích, byl tělesně v tak zchátralém stavu, že nemohl ani chodit. Musel být odvezen domů, ačkoliv před nástupem do věznice byl silný a zdravý. V žaláři onemocněl, nebylo mu však poskytnuto řádné lékařské ošetření a ačkoliv trpěl nedostatečnou výživou ve vazbě, nebylo mu dokonce za jeho vazby vydáno Kč 160 na přilepšení na stravě pro něho složených, nýbrž mu tato částka byla vydána až při jeho propuštění z vazby. Po propuštění z vaz-

¹¹⁸⁾ SA Praha, ZST Praha 1929-1931, P-16, krab. 60, č. Pres 1176/31.

¹¹⁹⁾ Rudé právo, 23.12.1928; Těsnopisecká zpráva o 178. schůzi posl. sněm. NS RČS, II. vol. obd., 7. zas. dne 18.12.1928, Projev posl. Landové-Štychové.

¹²⁰⁾ Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích posl. sněm. NS RČS, III. vol. obd., 11. zas. Interpelace posl. Dvořáka a soudr. č. 2822/II ze dne 20.12.1934 min. sprav.

by byl prohlédnut lékařem, který konstatoval 4 dni po propuštění, že má tuberkulozu plic a že "pacientův stav je beznadějný" a že se u něho projevuje "zsinalost ve značném stupni, otok jater, opuchlé dolní končetiny". J. Böhma skutečně 10 dní po svém propuštění z vazby zemřel.¹²¹⁾ Jednalo se rovněž o jasný případ, kdy se proletář pro účast na třídním boji stal obětí vraždícího vězeňského režimu.

ZÁVĚREM

Pro pracující a zejména pak pro třídně uvědomělé příslušníky revolučního dělnického a komunistického hnutí jejich zatčení a uvěznění třídní boj nepřestal. Pokračoval za podstatně ztížených podmínek. Vzhledem k tomu, že ve vazbě byli vězňové zbaveni osobní svobody a byli podrobeni přísnému vězeňskému režimu, byl tento boj zcela specifický a ve své podstatě eminentně politickým bojem, bojem proti potlačovatelskému státnímu aparátu, byť by se na venek projevoval jen prosazováním požadavků za zlepšení samotných podmínek vazby anebo vězeňského režimu vůbec. Politický vězeň, který ve vazbě bojoval o výhody politického vězně, vedl třídní boj proti buržoaznímu státnímu aparátu a buržoazní zákonnosti. Když bojoval za svá práva ve vazbě, bojoval proti perzekuci revolučního dělnického a komunistického hnutí, bojoval za práva politických vězňů vůbec.

Formy a metody tohoto boje byly velmi rozmanité. Rovněž intenzita tohoto boje byla velmi různá. A přitom prostředky byly různorodé. Od žádosti o přiznání práv politického vězně až k hladovce. Hladovka ve vazbě měla obdobnou funkci jako stávka na svobodě. Např. v roce 1928 ve věznici v Praze na Pankráci se dožadovali Olbracht, Kozák a Bartoš prostřednictvím hladovky, aby jim bylo přiznáno právo politického vězně. Hladovkou protestovali proti perzekuci a nezákonnému postupu státního aparátu vůči komunistickým funkcionářům. Přirozeně, že touto cestou se snažili agitačně zapůsobit na ostatní vězně a takto organizovat podle daných možností masovou akci vězňů.¹²²⁾ Komunisté i ve vazbě se snažili vždy působit na svoje spoluvězně a politicky je uvědomovat. I ve vazbě pokračovali v agitační a propagandistické činnosti. Vládnoucí buržoazie perzekvovala komunisty ve věznicích nejenom samotným vězeňským režimem, ale jejich politickou činností, agitační a propagan-

¹²¹⁾ Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích posl. sněm. NS RČS, III. vol. obd., 11. zas. Interpelace posl. Krehana a soudr. č. 2826/I ze dne 3.1.1935 min. sprav.

¹²²⁾ O l b r a c h t I., Zamřížované zrcadlo, Praha 1949, str. 229.

distickou práci vedle disciplinárních zákroků dokonce i soudně perzekvovala. Např. komunistický vězeň, který ve věznici v Praze v roce 1930 vyryl na zdi celý nápis "Ať žije diktatura proletariátu", byl odsouzen za tento čin pro pobuřování proti republice, při čemž tento perzekuční rozsudek byl dokonce potvrzen nejvyšším soudem.¹²³⁾

Komunisté v předmnichovském Československu se chovali i ve věznicích jako skuteční komunisté, jako obětaví a stateční bojovníci proti kapitalistické zvlí a za spravedlivé socialistické řády. Byli si plně vědomi, že se mohou opírat o účinnou solidaritu dělnické třídy, svých spolubojovníků a celého revolučního a komunistického hnutí. Proto i ve vazbě pokračovali v boji byť i za krajně ztížených podmínek. Tento jejich boj ovšem měl již zcela zvláštní taktiku a strategii vyplývající z toho, že se v těch krajně ztížených podmínkách museli bránit vůči násilí buržoazního státního aparátu. Bojovali za sebe a zároveň za věc, za kterou byli buržoazní státní mocí perzekvováni. Bojovali plně v souladu s Leninovou koncepcí obrany proletářských vězňů a perzekvovaných komunistů, jak ji formuloval ve známém dopisu J. D. Stasovové, v němž se mj. zdůrazňuje, že revolucionář, komunista před soudem, ale i ve vazbě se "musí řídit uvážením konkrétních okolností a instinktem revolucionáře" a že nesmí zepřít svoje politické smýšlení, k němuž se má hrdě hlásit.¹²⁴⁾

---

¹²³⁾ Sbírka rozh. nejv. soudu ve věcech trestních - Vážný, č. 4156, rozs. č. Za I 293/30 ze dne 2.5.1931.

¹²⁴⁾ V. I. L e n i n , Spisy, sv. 8., Praha 1954, str. 58-62.

DIE EINKERKERUNG DER KOMMUNISTEN IN DER BÜRGERLICHEN ČSR

Karel Vaš

Zusammenfassung

In dieser Studie werden im Rahmen des Gesamtstandes des Gefängniswesens die konkreten Lebensbedingungen der Kämpfer gegen den Kapitalismus und für den Sozialismus - also vor allem der Kommunisten - behandelt, die wegen ihres Eintretens gegen die kapitalistische Ausbeutung und Unterdrückung und für eine sozialistische Veränderung der Gesellschaft von der bürgerlichen Staatsmacht der ČSR ihrer Freiheit beraubt und dem Gefängnisregime unterworfen wurden.

Die Haft und das Gefängnisregime überhaupt sowie die ganze Gefängnispolitik bildeten in der bürgerlichen Tschechoslowakei einen wichtigen Bestandteil der Strafpolitik des Staates der herrschenden Bourgeoisie, die bei der Unterdrückung des Klassenkampfes der Werktätigen und insbesondere bei der Unterdrückung und Verfolgung der revolutionären Bewegung der Arbeiter und Kommunisten angewandt wurde. Der Freiheitsentzug war ein wichtiger Bestandteil und zugleich ein wesentliches Phänomen und Mittel der Persekution der Werktätigen, die gegen die ökonomische und politische Vorherrschaft der Bourgeoisie und für einen sozialistischen Umbau der Gesellschaft kämpften.

Obgleich die Bourgeoisie sich alle erdenkliche Mühe gab, der Öffentlichkeit Zweck und Sinn der Haft als "erzieherisches und kulturmoralisches Einwirken" auf die gefangengehaltenen Personen zu präsentieren, setzte der bürgerliche Staatsapparat der ČSR bei der Repression und Persekution der revolutionären Bewegung der Arbeiter und Kommunisten die Haft und das Gefängnisregime als äusserst wirksames, grausames und gewalttätiges Mittel ein, das die aktivsten Vorkämpfer der Arbeiterklasse und der Werktätigen unschädlich machen sollte. Mit der Haft und dem unmenschlichen Gefängnisregime verübte die herrschende Bourgeoisie einen Akt der Klassenrache an den Kämpfern der revolutionären Bewegung der Arbeiter und Kommunisten dafür, dass diese aktiv gegen die Ausbeutung und gegen die Herrschaft der Bourgeoisie, für die Rechte der Werktätigen, für eine sozialistische Gesellschaftsordnung gekämpft hatten. Durch die Inhaftierung beseitigte sie gewaltsam diese aktiven Kämpfer aus dem Klassenkampf, um die Kampfreihen der Arbeiterklasse

um ihre Organisatoren und aktivsten Angehörigen zu schwächen. Durch das grausame Gefängnisregime strebte sie diese dann moralisch und politisch zu brechen, zu demoralisieren, einzuschüchtern und physisch zu vernichten.

Der Verfolgungscharakter dieser Haft und des Gefängnisregimes zeigte sich insbesondere bei den sog. politischen Deliquenten, denen systematisch die Vorteile politischer Häftlinge unter dem Vorwand vor-enthalten wurden, sie hätten zwar eine Straftat politischen Charakters begangen, aber aus einem "niedrigen oder unehrenhaften" Beweggrund. Die bürgerliche Justiz ging in dieser Persektionspraxis gegen die Kommunisten so weit, dass sie sogar vielen wegen ihrer politischen Tätigkeit verurteilten und eingekerkerten Abgeordneten der KPTsch in der Haft die Vergünstigungen politischer Häftlinge nicht zuerkannte; so waren diese gezwungen, ihre Strafen wie Kriminalverbrecher, wie gemeine Verbrecher, zu verbüssen.

Die Kämpfer gegen den Kapitalismus und für den Sozialismus hatten in der Haft völlig unzulängliche und geradezu anstößige hygienische und sanitäre Bedingungen, erhielten unzureichende Kost, wurden bei der Arbeit ausgebeutet und missbraucht, man verweigerte ihnen die Möglichkeit der Lektüre von Fach- und politischer Literatur und Presse.

Der bürgerliche Staatsapparat gebrauchte oft die Institution der Untersuchungshaft als Instrument zur Verfolgung der Kämpfer gegen den Kapitalismus und für den Sozialismus dadurch, dass er absichtlich die Haftdauer verlängerte oder einfach die Haft bloss aufgrund einer konstruierten Anschuldigung verhängte. Auf diese Weise beiseitigte er zeitweilig einige Funktionäre der KPTsch aus dem politischen Leben.

In der Haft zogen sich viele Kämpfer gegen den Kapitalismus und für den Sozialismus in der Tschechoslowakei vor dem Münchener Diktat Gesundheitsstörungen zu. Es kam aber auch infolge dieser schlechten und geradezu unmenschlichen Haftbedingungen sogar zu Todesfällen.

Für die klassenbewussten Angehörigen der revolutionären Bewegung der Arbeiter und Kommunisten hörte der Klassenkampf mit ihrer Verhaftung und Einkerkierung nicht auf. Er wurde unter wesentlich erschwerenden Bedingungen fortgesetzt, unter Bedingungen, wo sie ihrer persönlichen Freiheit beraubt und dem Gefängnisregime unterworfen waren. Dieser Kampf war ein ganz spezifischer und in seinem Wesen eminent politischer Kampf, ein Kampf gegen den repressiven Staatsapparat, wenngleich er sich nach aussen hin nur in der Durchsetzung von Forderungen nach Verbesserungen der Haftbedingungen oder des Gefängnisregimes selbst äusserte. Die Formen und Methoden dieses Kampfes waren sehr mannigfaltig, angefangen von der Durchsetzung der Forderung nach Anerkennung der Rechte und Vorteile eines politischen Häftlings bis zum Hungerstreik.

Die Kommunisten setzten in der bürgerlichen Tschechoslowakei auch in der Haft ihre Agitations- und Propagandatätigkeit fort, verhielten sich auch unter den Bedingungen der Gefängnisse als wahre, die kapitalistische Willkür bekämpfende Kommunisten. Sie kämpften für sich und zugleich für eine Sache, derentwegen sie von der bürgerlichen Staatsgewalt verfolgt wurden.